

...odjeci odjeka

Nastavak sa 1. strane

jom podrazumevamo literarnim sredstvima uobličenu i ostvarenu misao, koja, nastala pod određenim istorijskim uslovima, izražava neku bitnu osobinu čovekovog položaja u datoj epohi i, samim tim, dominira intelektualnim životom, služeći kao najeklatantniji izraz duhovne klime toga vremena, onda se u istoriji književnosti može naći bezbroj primera koji će potvrditi da velika literatura nastaje u onim prilikama u kojima se radaju velike stvaralačke ideje. Kritičari su već odavno utvrdili da je dilema između društvenog uspeha i moralnog poraza, odnosno između socijalne propasti i očuvanja ličnog dostojanstva, kao književna ideja razrađena u gotovo svim značajnijim delima takozvanog kritičkog realizma. Danas čak i daci znaju da su svi veliki književni pokreti počivali na velikim idejama; da pisati dobro ne znači stvarati veliku literaturu; da posedovati slobodu stvaranja ne znači stvarati velika dela. Da su i Robinson Kruso i Verter, i Raskolnikov i Ana Karenjina, i Haklberi Fin i Jozef K., i Judžin Gant i Adrijan Leverkijn, kao i Sorel i Rastinjak, Ribampre i gospoda Bovari, utoliko živiji i neposrednije ljudskiji ukoliko personificiraju određenu humanu situaciju i oživljavaju određenu književnu ideju.

Oscilirajući između sholastike i nihilizma, između neoklasičarske poetske hermetike i starački razgoropadene nadrealističke arogancije, između pseudo-avangardne nekomunikativnosti i jevtine feljtonistike, naša literatura je izvesne zrelije ideje, za poslednjih deset godina, uspela da razvije prevashodno u oblasti proze. Te ideje se neposredno nadovezuju na opštu misao o čovekovoj usamljenosti, koja se, uvek drukčije transponovana, javlja u najboljim delima naše moderne literature, i kod Andrića i kod Krleža, i kod Crnjanskog i kod Ujevića. Razgranjavanje te ideje, koju je svojevremeno Rastko Petrović okarakterisao kao „duhovnost koja najviše traži da se potvrdi“, bogati i osmišljava našu noviju književnost, bez obzira što, u osnovi, i ta ideja predstavlja samo jedan vid poznatog stava o odnosu jednog čoveka prema drugom čoveku, i jedinke prema kolektivu. Dominantnost te ideje u delima poslednjih pisaca svih naraštaja govori veoma mnogo. Ona pokazuje da duhovne sfere modernog čoveka nisu bezgranične i da, po rečima Lajonela Trilinga, „mi, u stvari, sebi laskamo kad o sebi govorimo kao o ljudima od ideja, pošto smo prvenstveno ljudi ideologija“. I doista, za poslednjih deset godina mi smo slobodu ostvarili, ali je nismo oplodili: ona u književnosti nije ni nagoveštala pravi duh čovečnosti našeg vremena. Zadovoljivši se njenim dražama i njenim izgledom, mi već godinama, toržestveno i ponosno, ponavljamo krilatice da svi cvetovi treba da cvetaju, a uopšte ne vodimo računa o tome da bi, umesto korova koji se sve više širi, ti cvetovi mogli već jednom da procvetaju.

sve više širi, ti svetovi mogli već jednom da procvetaju.

Dva tri struka gorkog pelina i vresa, jesenjske breze ili omamljujući ljljan iz eliotovskih bašta — to je pitanje ukusa, ali i savesti. Preispitujući svoju književnu savest i svoju stvaralačku etiku, današnji pisac se, pre svega, određuje prema vremenu i sredini kojoj pripada, i kojoj se obraća, nastojeći da tu poziciju učini pravom pozicijom književnika. Cveće kojim se diči pred prijateljima i gostima odaje njegovu svest i njegovu sposobnost da se nađe i snade u životu koji pred njim previre mnoštvom protivrečnosti, i koji ga prisiljava da se odredi. Najkreativniji izraz toga opredeljenja je ideja njegovog dela: ona je potvrda njegove savesti i njegove svesti u onoj istoj meri u kojoj je i odraz moralnoga stanja i duhovne moći vremena u kome je nastala. Ako je pisac opredeljen, njegovo delo je samo po sebi određena ideja. U tome smislu, za kretanje i razvitak jedne književnosti od presudnog je značaja preispitivanje njenih ideja i njene savesti. Sve dok se ne odredi i dok svoju misiju ne zasnuje na idejama koje je data epoha spremna da prihvati, književnost će morati da se miri sa podređenom ulogom, odjekujući praznim zvuketom naprslih reči bez dejstva i bez uticaja. Napuštajući zavetirnu miru i udobnosti, rušeći zidove nepristupačne mandarinske celomudrenosti, intelektualističkog cinizma i transcendentalne nezainteresovanosti za sitne, prolazne brige smrtnoga sveta, pisac se približava istini i životu. Urađujući u protivrečnosti životne stvarnosti, s kojom se suoči, on otkriva čoveka i njegov položaj u vremenu i prostoru. Otkriva čoveka pritisnutog iskušenjima samopregora i konformizma, odlučnosti i kukavičluka, koristoljublja i čestitosti, i iz tog čvora životnih oblika on je, objektivno, u mogućnosti da izvuče moralnu i filozofsku pouku koju će uplesti u svoje delo. Da li će hteti, smeti i moći da u tom košmaru prepozna lice svoga bližnjeg, zavisi od njegove profesionalne savesti, od njegove stvaralačke etike i od snage njegovog talenta, ali ta pouka, koju on svojim reči treba da pretvori u dragocenost, to je za loga njegove žudnje da svoju utemeljenost uskladi i izjednači s težnjama savremenog duha i sa tekovinama moderne imaginacije. Odgovornost pisca danas sastoji se u tome da samoga sebe, kako bi rekao Sartr, „stavi u posed svoje slobode“, da tu slobodu sačuva, primeni i oplodi najnaprednijim, najčovečnijim idejama svoga vremena. Posedovati slobodu, to ne znači samo slobodno stvarati nego i slobodno birati, prihvatiti ili odbacivati ideje rodene u velikim kulturama. Da bi jedna književnost mogla postati sastavni i nerazlučivi deo opšte kulture čovečanstva, ona, pre svega, mora pripadati sebi; jedino sa onim što je najizrazitija odlika njene osobnosti ona može ravnopravno ući u veliku zajednicu ljudske duhovnosti, sposobna da prima i prenosi, ali, istovremeno, i da daje. Ako ne bude svestan te svoje odgovornosti, i obaveze da daje, pisac neće biti u stanju da uhvati korak sa svojim vremenom; on će i dalje preskakati preko tudaših plitova i kiliti se cvećem ukradenim iz tudaših bašta.

Predrag PALAVESTRA

poezija

Vladimir V. PREDIĆ

Stepenice koje nismo hteli

To su te stepenice
Ne mogućnost
Već
To su te stepenice
Reč koju nismo vrebali a tu je
Godine koje nismo slušali a prenglile
Predeo u koji nismo hteli
I ko sad to uporno ponavlja
Popnite se
Popnite se
I oponaša obalu na kojoj ne stojimo
Trenutak vremena na čelu vode
Obuzet nama
A njegova moć
Noć je u govoru
Ponašlja
Popnite se
Kao što se saginjete i podižete
Po kući
U poslu
Kao kad verujete nad knjigom
Jednostavno
Kao kad se molite
Kad joj ljubite ruku
Pramen vatre na usnama
Kad gledate u oči što vas smiruju
Popnite se
Ugasite tu svetlost zaboga
Napokon
Pokorni
Penjemo se
Da bismo još jednom
Odstupili

Mile BISKUPLJANIN

Kaleidoskop za pet novčića

Ako zakasnite na taj voz čekajte sledeći
Gospoda sa očima spaljene trave a gde to putujete
Ja sam u ratu i ne mogu s vama
Zaista, pozdravite mi Senu i javite da ne dolazim
Prenesite sve moje pozdrave kućama koje neću videti
Kažite da me noć opkolila i da sam osuđen da sadim ruže
za druge
Sta mogu kad nisam bio od jačih
Vrag me terao da zaratim tako besmisleno sa plavim
vazduhom
Javite se jednom razglednicom ako hoćete
Ovlašteni ste od mene da posetite grob Apolinera
Ja nemam vremena da se bakćem s tako prijatnim stvarima
Ja moram da ostanem iza stanice svoje izrešetane kože
Ja moram da marširam preko začaranih poljana
Ja moram da ratujem u ovoj kutiji mirisa ispresovanih
ljljana
Ja moram da spremim doručak od kukute za crnog labuda
Zbogom, ponosite ovaj moj pogled i bacite ga uz put u
nekoj Provanzi
Pozdravite usput sve golubove koje sretnete
Ja ostajem iza svih zidova da čekam vaš povratak
Dok se ne vratite ići ću gore dole i prenošću oblake
Napraviću jednog zmaja od mojih kostiju i vaše kose
Kupite mi jedan oblak koji je prozračniji od tla
Ako je tamo jevtinije, kupite mi i jednu lepu laž u koju
mogu verovati
Ne mašite mi kroz prozor i zadimljeni peron
Pokušajte da budete osmešniti to priliči činu i trenutku
Tako kao što rekoh: ostajem da prekopavam spolja i iznutra
A vi mi svakako kupite srebrne suze i drvenog konjića ocaja
To je tamo svakako bagatela, ne zaboravite: ja ratujem
i za vas...

pisma uredništvu

Pedagoška funkcija literature za decu i omladinu

Druže uredniče,
Proces industrijalizacije, u kome se menja profil našeg zemlje i njenih ljudi, sam po sebi ne stvara u dovoljnoj meri psihološku kulturnu atmosferu među našim ljudima, njihovom decom i omladinom. Proces industrijalizacije donosi izvesnu civilizaciju koja miriše na televizor, vespu, fiću, frižider, električne instalacije i mehaniziran porodični i društveni život. Ali nije sve u hlebu iz moderne pekarne, u sladoledu iz domaće frižidera, u belom vešu iz mašine za pranje, u zapušivanju usiju muzikom iz tranzistora. Ima nešto što našem čoveku, odraslom i mladom, treba kao voda, kao vazduh, kao hleb: hrana za duh, hrana iz najtanjeg tkiva ljudskog duha i srca, hrana iz visoke temperature čarobne vizije i humanistički sagledanog ovog našeg još primitivnog a već nabujalog i industrijski razvijenog društvenog života. Ali to „nešto“ ne dolazi samo po sebi, još manje utiče samo po sebi. To „nešto“ je celokupna ideja naše revolucije, juče, danas i sutra, stvarne promene u zemlji i nas samih, lika zemlje i psihičkog lika nas samih, stvarne promene koja zahvata našeg čoveka u celini, i odraslog i mladog i onoga koji uči i onoga koji se uči, i onog koji vaspitava i onoga koji se vaspitava. Ali šta je to što ideju iz-

ražava slikovito i približava je i odraslima i mladima?
Literatura kao svedočanstvo čoveka o čoveku i za čoveka.
„Literatura je sredstvo vaspitanja“, vele neki nastavnici, ona je snažno i delotvorno oružje u rukama škole; učenici, kažu oni, rado čitaju književna dela.
Tako se kaže u jednom napisu — u jednom časopisu, ali to uvek ne dopre do ušiju onih koji rade s učenicima, a ako i dopre, šta onda?
Da li je dovoljno ako neko ustane i kaže: „Naši učenici treba da shvate i osele da pored nauke i filozofije, postoji i književnost kao specifično izražajno sredstvo koje je sačinjeno od ideja, oblika i izraza u njihovoj organskoj povezanosti i skladnosti...“ (Citat iz „Pedagoške stvarnosti“)
Kome je ovo upućeno? Kako je upućeno: Ono treba ne znači ono što se želi: da se istakne pedagoška funkcija literature. Sve ono: treba, mora, nužno je, nalaze se, ističe se, ukazuje se, sve je to ono didaktiziranje koje ne deluje ni na nastavnika, ni na učenika, ni na čitaoca. Ko boluje od toga, taj boluje od lančanih zahteva ovaj kve prirode. Evo citata iz istog časopisa: „Danas je potrebno veće uvažavanje svestrane vaspitne uloge koju na mlade čitaoce vrše književna dela...“ Lančani sistem isticanja ovog „To je to — tako

mora biti“ optava se pred nama u daljem toku: „Citajući i doživljavajući književna dela, naši učenici osetiće da se idejnost i tendencija u književnosti odražava na posredan — zaobilazan način...“ I dalje, sve u istom stilu: „U književnim delima naša omladina treba da doživi i saznaje da u kulturi (i u njenoj komponenti — književnosti) za misao čovekovu nema granicira i carinika...“
Kako objediniti dobronamernog pedagoga — praktičara koji operiše „ubedljivim“ apelima „mora“, „treba“ i „nužno je“ i suptilnog književnika koji govori o sebi — sa skrivenim porukama, teško osetljivim tendencijama?
Neko s nekim, pedagog sa književnikom ili obratno — mora nekoga i neke (preko tri miliona učenika) da uvede u oblast literaturu, ali kako? Kao pomenuti pedagog ili kao pisac? Jasno je da literarno delo živi tako dugo dok nešto kazuje, saopštava čoveku: to čine dela Homera, Getea, Dantea, Servantesa i naših književnika... Ali kako naš učenik da sazna da baš to kažu pomenuti pisci?
Sve literarne institucije (udruženja književnika, redakcije književnih publikacija, instituti, katedre za jugoslovensku i svetsku književnost, razne tribine i klubovi) treba da nastoje da se izgradi nova, kreativnija ličnost

Festival studentskih pozorišta

U Zagrebu će se od 16. do 23. septembra ove godine održati II internacionalni festival studentskih pozorišta. U zgradi Zagrebačkog dramskog kazališta, uz domaće studentske pozorišne trupe, treba da nastupe studentska pozorišta iz Engleske, Francuske, Belgije, Savezne Republike Nemačke, Nemačke Demokratske republike, Poljske, Austrije, Italije i Tunisa. Među autorima, koji će biti izvođeni na Festivalu, nalaze se Slavomir Mrožek, Karlo Goldoni, Semjuel Beket, Harold Pinter, Zorž Farkuhar, Mišel de Gelderod, Breht i Ernst Toler. Zanimljivo je da će neke grupe izvoditi dela koja su napisali mladi autori, članovi same grupe. Festivalu će takođe prisustvovati veći broj delegata raznih studentskih pozorišta i studentskih unija, mladi pozorišni kritičari, reditelji i novinari. Za učesnike Festivala organizovaće se posebne priredbe, kako bi se upoznali s nekim našim eminentnijim umetnicima kao i vrednijim ostvarenjima raznih grana naše umetnosti.

savremenog nastavnika za jezik i literaturu.
U jednoj osnovnoj školi ovih dana smo pratili delatnost mnogih nastavnika književnosti i jezika. Stvar stoji ovako: dobar metodika, ali ne prati savremenu književnu produkciju; ili, prati literaturu, ali nema metodске veštine i ne stvara aktivnu pažnju kod učenika. Zar kazniti nekoga ko ne želi da uživa u nekom književnom tekstu? Zar to nije kazna za samog nastavnika.

Književno obrazovna ličnost savremenog nastavnika književnosti svojom celokupnošću stvara metod i tehniku rada, metod koji nije deo tehnike, već deo ličnosti izgrađene na osnovima književne kulture, ali i metodike uvođenja dece i omladine u oblast literaturu.

A to bi bio posao literarne pedagogike!

Mustafa KARAHASAN

UREDNIŠTVU

„KNJIŽEVNI NOVINI“

Zao mi je što moram konstatovati jednu netačnost u članku o nepoznatoj pesmi Dušana Jerkovića („Književne novine“ od 27. VII ove godine). Naime, netačan je podatak koji se odnosi na Dragutina-Gitu Kostića. Može da je upitanju štamparska greška, ali moj brat Gita nije mogao dati nikome nikakve letke na dan 18. II 1930, pošto onda nije bio na slobodi. On je došao s robeje u leto 1930 (a bio je osuđen na godinu dana, razume se, od suda za zaštitu države). Ukoliko bi ovo bilo objavljeno zahvaljuju

Momčilo KOSTIĆ
Kornelija Stankovića I
Beograd

Slobodan GALOGAŽA

ŽIVOT — veliko vrelo tema

Svakovrsni vidovi življenja, koji se šaroliko i uzbuđljivo prepliću donoseći raznorazne kategorije odnosa među ljudima, toliko su uvek u kretanju, neizmerno gubljeni da im sve zahuktale mene teško prati i savեսno, uporno novinarsko beleženje. Zahtevima umetnosti proticanje reka trajanja donosi tek sirove rude materijala od koga će umešne ruke stvaralaca, prema njihovim porivima i mogućnostima, da oforme, u jednom novom kvalitetu, odražene slike stvarnosti.

Najdirektnija poniranja u kovitlave vrtloge učestanosti pojava, preobražaja predela, komplikovanosti situacija vrše se, zbog prirode i neposrednosti izražavanja, od strane literature. Time je, u krajnjoj konzekvenci uzeto, društveno moralna uloga književne reči jače naglašena, jer njeno zahvatanje iz vreve zbiljanja neuporedivo je teže i kompleksnije od smirenog hroničnog inventarisanja stvari, već samim tim što predstavlja posebnu vrstu transpozicije podataka, donesenih od dana, u novu izukrštanost mozaika umetnosti. Pa, kao što umesno izriče Krleža: „Jedina podloga i pratvar tih sirovina, kojima se umjetnost vjekovima hrani, to je stvarnost našeg vlastitog života“, koja traži preko nas i kroz nas, koja neće da utrne zajedno s nama, koja teži da nas nadživi i provaljuje iz nas u jakim uzbuđenjima, što ih mi konvencionalno zovemo ljepotom“.

U našem životnom koračanju, koje se iz zore u zoru odvija na ovim balkanskim geografskim koordinatama, nesumnjivo postoji jedno izrazito obilje stanja i pojava, pred znalačkim očima se nalazi neispran rudnik materijala koji može da ovaploti u teme treperavih simfonija, impresivnih likovnih kompozicija široko osmišljenih romansijskih postupaka. Emocije rodene i iz ovoga našeg društvenog procesa sugestivno su pogodne, kao što su to bile svakad i na svakom mestu, da prožmu krv i meso poet-

skih inspiracija, esejističkih analiza, dramskih akcija.

Ne mora steći samo nomenklaturu reporterstva pouda da se iskažu previranja današnjice, da se ispolje prisutni životni intenziteti, da se izvajaju videni likovi. Na ovim sadašnjim drumovima uvek ima mogućnosti za različite svežine susreta s ljudima, koji će doneti plodan osnov za neprestane varijacije i zanimljiva zapazanja, izdignuta na stepenice literarnih tekstova, uramljena na slikarskim izložbama, sagledana na ekranima.

Nije bitan oblik izražavanja, koji je često srobražen umetnikovim sklonostima, smerom opservancija i ličnim temperatarama. Mnogo je značajnije da iz doživljajne sprege sa pokretom trakom realnosti proistekne objektivni prikaz složenosti postupaka, delotvorno i delujuće umetničko kazivanje, koje će onda nužno pronaći staze, kada je već jednom materijalizovano u glinu ili rečenice, svoga opstanka među ljudima.

Sto strujanja svih tokova života intimno neposrednije i misaono zrelije odjekuju mnogoglasnim akordima u tkivu kreatorovom tim je i njegova paleta svestranije i raskošnije obojena i zapis njegova pera neće izneveriti ni suštinu i započetost zakona događanja. U poeziji ni usmerenost ne vezuje se za efemerne i bledo životarenje ako se iz svakodnevnosti, nešmatski videne, izvuku pored podataka i dragocene pouke saznanja: kad je istorijski „ruka postala slobodna i osposobila se da stiče sve više i sve novije veštine“, da i glava mora iz pojedinačnih protivrečnih datosti izvući one pomoću kojih će biti ostvaren sklad između umetničke idejnosti dela i osnovnih tendencija društvenog razvika. Život nije, u svakom slučaju, nigde pod suncem, sa spletovima svojih zbiljanja, i u svesnoj usmerenosti svrga pomicanja, idilična igra pastira stare Arkadije, ali ni stalno izobilje vizija hidrogenskih eksplozija; on je pre svega i konačno, i kada je tegoban i ka-

da je svetao, naša jedina sućbina pod zvezdama. I on može biti, ako je suštinski dodivljen, i ako se u njemu pronalaze putokazi napredovanja, neprekidni snabdevač neslučenih intenziteta i najceleshodnijih spoznaja umetnik“.

Razumljivo je da se i pravljenje stihova, i melodijsko zazvučavanje, i koncepcija romana, kao i sam život, razvijaju neprekidno, da bogate svoja izražajna sredstva; istorija umetnosti je dokaz neprestanog traženja i upornih pronalazačenja novih sadržaja i novih oblika za svakovrsna saopštavanja. Jednostavnost i jedinstvenost bi bili pogodni za puni smisao postojanja umetničkog dela. Moćno oruđe nadahnuća je samo nemirno ulaženje u sveobuhvatnost životnih podataka i neometano iskazivanje suštine. Nikada u umetnosti kao stvarna zrelna i kao stvarna snaga ne može da prosperira praćenje površnih pojava, beleženje nekih površinskih manifestacija. Istinita lepota pisanja, koja ostaje prisna vremenu, jeste ona koja je proistekla iz razumevanja biti društvenih odnosa, iz umešnog sagledavanja kompleksnosti detalja, iz donošenja raznobojnih likova i događaja.

Proizvoljna deformacija, pojedinost koja zaklanja vidik ili naprosto isprazna igra sa smislom reči dovode samo do solipsističkog izvijavanja svoje vlastite ličnosti dignute na pjeđestal samoushćenja. Nikoji se izgled trajanja na taj način ne može označiti ni u jednom jedinom svom atomu kao istinski odražena životna pojava. Proizvoljnost postaje jedina meova ukusa u takvoj vrsti egzibiciranja, ukoliko se čak ne radi o veoma racionalnom zamagljivanju životnih sukoba i njihovom rešavanju kroz nemušte funkcije koje ne znaju ni za časovnik ni za otadžbinu. Na slične probleme već je i Didro ukazao: „Marim ja što je umetnik raspoređio svoje figure u cilju što prikladnijeg dejstva svetlosti ako mi celina ne prijanja uz dušu, ako su te ličnosti kao poje-

dinci na nekom šetalistu koji se međusobno ne poznaju“.

Isto tako u savremenoj razuzdenosti umetničkih ostvarivanja nisu mali grebeni opasnosti koje donosi kanoniziranost o koju se na parčad razbijaju sve nadahnutosti i težnje da se mnogostrano obuhvati savremenost. S druge strane, loši napisi i ostale pseudoumetničke umotvorine, koji zanemaruju prirodu ljudskog koračanja, zakonitosti razvika, već jedino prističu iz utiska koji se stiče što se određenom kretanju prisustvuje manje ili više kao glupi i slepi svedok, opterećeni su jednako kao i tekstovi ostvareni po narudžbi šema potpuno apstraktnim prividom prikaza ma kojeg životnog doživljaja. Na rezultate ovih tek formalnih svedočanstava se ne može osloniti ni delimično, akomali ako postoji potreba da se stigne do korena nekog istorijskog procesa. Takav pisac ili umetnik, da iskoristim Meringove reči, „luta u sadašnjici, otuđen od sveta“.

Medutim, svet koji gledamo oko sebe nije tesan, niti nastanjen improvizacijama nečijeg razmišljanja, niti je omeden unapred utvrdjenim verovanjima u kalupe dogmi. Svet je satkan i od radosti, i od tuge, od napora i borbe, od svetkovina i samoća, od zanosa i sumnji, od uspona i padova, i u njemu su neizmerno mogućnosti da svi putevi umetnosti budu stvarno živi, da bi „najčudnija marljivost i magičan red“ simbolizovali i oplodili nastanak i razmahnutost umetničkog dejstvovanja. Dok živimo svoj život, i za nas je umetnost sama uvek tu, u našim odajama i na našim ulicama, neprekidno do kraja ljudska, sazdana od svih ranijih, kao i prisutnih, nastojanja da bi oplemenila smisao i sadašnjih i budućih ljudskih bivstvovanja. Pa kada već volimo osvetljene prozore napretka što razgone noćne tmine pristorije, možemo povući da je jedna od velikih humanističkih uloga svakog stvaralacstva, pa i onog u regionima umetnosti, ta pozitivna delatnost, kao što to ističe Marks, „kako bi se učinilo čovečnim čoveče iskustvo i da bi se stvorilo čovečiji smisao koji odgovara čitavom bogatstvu čovečijeg i prirodnog bića“.

RASST JEDNOG KRITIČARA

PAVLE ZORIĆ: "KRITIČKI ESEJI", "GRAFIČKI ZAVOD", TIT OGRAD 1962.

Iako se s potcijenjenjem govori o našoj kritici, neprestano se javljaju nove knjige kritičkih napisa koje pokazuju njenu sve veću zrelost. A kad bi izdavači bili spremniji da objavljuju knjige kritika, ta pojava bila bi još vidljivija. I Zorićeva nova knjiga kritika svedoči o tom sazrevanju. U njoj je on objavio četirnaest eseja o istaknutim savremenim jugoslovenskim piscima: o Ujeviću, Crnjanskom, Veljku Petroviću, Dedinu, Vuču, Matici, Mihailu Laliću, Košu, Goranu, Marinkoviću, Segedinu, Kalebu, Božiću i Sijariću. Sve su to pisci koje ne treba otkrivati, ali koje još uvek treba procenjivati i tumačiti. Delo svakoga od njih je zamašno i da bi se ono pročitalo, analiziralo i procenilo, treba imati sposobnosti velike asimilacije tačnog zapažanja tanane osećajnosti dobrog rezonovanja, koje je Zorić posvedočio u svojoj knjizi.

Pisci kojima je Zorić prilazio nisu obeleženi jednom osnovnom težnjom ni jednom zajedničkom preokupacijom i ne može se reći da je on prevashodno kritičar jedne određene vrste pisaca ili jednog određenog shvatanja. Strukturu njegovih eseja uglavnom određuju specifične crte dela jednog pisca. Ali ima nekih zajedničkih komponenti, kriterijuma i stavova koji ovu knjigu čine jedinstveno intoniranom. Ponekad je to, na žalost, linija manjeg otpora: razmatranje po vremenskom redosledu dela ili po rodovima. On je pre svega kritičar opservacije i obično nikakva apriorno usvojena struktura sudova ne opterećuje njegovu opservaciju. Ali reklo bi se da je njegova kritička opservacija skuce na okvirima školske istorije književnosti. Sa pijedestala ove istorije književnosti, on zauzima stavove koji kao da su dati sa velike udaljenosti: vrlo često on piše o svojim savremenicima kao o dalekim precima. A taj utisak uslovljava i pojačava i nedostatak topline i neposrednosti u njegovom stilu.

Najbolji Zorićevi stavovi su sporadično posejani u nizu detalja koji nisu od bitne važnosti. Ovi tačni i dobro formulisani sudovi, kao pisani da jednom za svagda budu usvojeni, nisu do bro pripremljeni: oni se iznenada pojavljuju i, nerazvijeni, ubrzo bivaju napušteni. Izgleda kao da je Zoriću stalo samo do tih sudova a ne i do analize i da nema strpljenja ni marljivosti da analizira jedno delo deo po deo. Polazeći od jedne određene strukture izlaganja, on ne nalazi mogućnosti da potanko razmatra delo jednog pisca. Izgleda kao da je za njega bitno da iskaže svoj sud o delu, a sve ostalo je samo dosadan posao pripremanja tog suda, koji nije dostojan pravog kritičara.

Zorić ne polazi od jedne apriorne estetičke pozicije u koju bi ukalupljivao svoje sudove. Iako važi kao gorljivi zatočnik realizma, u njegovim kritikama ima mnogo sudova koji su direktno suprotni tezama klasičnog realizma. On, na primer, kaže: „Književno delo je celina u kojoj je svaki element važan, on se ne sme pretvarati u površnu ilustraciju života, ili u autonomni, hermetički zatvoren svet kome stilska otkrića daju presudni karakter“. Ovakav stav bio bi negde na srednokrać između tzv. realizma i tzv. modernizma, a njegove kritike, polazeći od ovog stava, nikako ne predstavljaju ratoborni obračun s jednom grupom književnika ili s jednim književnim shvatanjem od nesumnjivog značaja. On se zalaže za stvaralačku sintezu u književnosti, za književnost koja bi dala izvesnu stilizaciju objektivnog sveta i pomirila konkretnu životnu činjeničnost s uopštenom humanom simbolikom. U skladu sa ovim svojim integralističkim

shvatanjem Zorić je dao jednu vrlo lepu i vrlo prihvatljivu definiciju regionalizma: „Nije samo regionalizam slikoviti opis osobnog seljačkog ambijenta: to je svaka književnost koja poklanja najviše pažnje dekorativnom izgledu jednog odvojenog miljea, bez prodiranja u suštinske stvari i preobražavanja podataka u umetničku stvarnost“.

U svom kritičarskom metodu Zorić nema uvek dobru ideju vodilju. Povodeći se za istorijsko-književnim pristupom savremenog književnosti, on nastoji da jednom delu priđe istovremeno s raznih strana. Iako mu je stilska strana dela bliža, on ume da anali-

PAVLE ZORIĆ

zira i ideje jednog pisca, unoseći čak i nove momente u tu analizu, kao, na primer, u idejnoj analizi Tina Ujevića. Ali simulanost te težnje često ga sputava da pruži jednu staloženu i smirenu analizu, te delu priskabe iz raznih uglova bez strogo određenog plana. Stoga su mu eseji često kompoziciono nesređeni. Uz to i sam stil mu je ponekad klišeiran i krut. Zorić se, izgleda, ne trudi da ono što izražava kaže na jedan svež, nov i zanimljiv način. Kao da mu nije stalo do toga koliko će biti zanimljiv kao pisac, nego samo do toga koliko će biti tačan kao kritičar. Izvesna nebriga u pisanju i izvesna klišeiranost u sudenju verovatno je plod „načitanosti“, koje mu je, bar zasada, na početku kritičarske karijere, teško bilo osloboditi se.

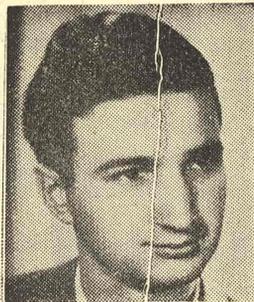
U izvesnim esejima Zorić se i neposredno oslanjao na mišljenja nekih naših istaknutih kritičara: u eseju o Crnjanskom na Bogdanovića i Ristića, a u eseju o Veljku Petroviću na Branka Lazarevića. U oba slučaja ovo oslanjanje je bilo korisno i potrebno, kao postavljanje mete koju u nečemu treba prebaciti. U većini eseja Zorić ima na pameti jednu već datu ocenu i donosi svoje zaključke s obzirom na ovu ocenu, nastojeći da je izmeni ili dopuni. Zato se kod njega svesno javljaju manje ili veće, afirmativne ili negativne devijacije u odnosu na vladajuće mišljenje o pojedinom piscu. U osnovi njegovih sudova stoji jedna polemička nota. Ali, u svakom slučaju, njegove ocene se mogu prihvatiti ili ne prihvatiti u nijansi, ali se nikada ne mogu sasvim negirati. Najbolji su mu eseji o Ujeviću i Crnjanskom, a najslabiji o Goranovoj „Jami“ i Kalebu. U analizi Ujevićeve poezije uspeo je da ukaže na neke nove momente u pesnikovoj viziji života, a u prikazu Crnjanskih „Seoba“ približio se magistralnoj analizi Milana Bogdanovića, dajući unutrašnju, strukturalnu analizu lirskog romana uopšte. O Goranovoj „Jami“, uprkos obećanjima, nije rekao ništa bitno novoga,

a o Kalebu je dao više skicu nego završen esej.

U pojedinačnim ocenama izgleda nam da je Zorić dao neka mišljenja koja nisu održiva. Da li se zaista iz dela Miloša Crnjanskog izdvajaju svojom vrednošću samo „Seobe“ i „Stražilo-vo“? Čini mi se da nije uspešno ocenio pozitivnu vrednost Božićevih drama i da je njegovo delo posmatrao pre svega iz romansijerskog ugla. Nije li „Veliki Mak“ Eriha Koša nesumnjivo bolje i značajnije delo od njegove druge satire „Sneg i led“? Neopravdano je i da se ime Čamila Sijarića vezuje za folklorizam. Sam Zorić je nedavno osvetlio Sijarićevo delo iz jedne druge, mnogo pouzdanije perspektive, utvrdivši da Sijarić nije folklorno-dekorativni pripovedač, nego umetnik naivne vizije sveta, koja se približava bajki i njenoj stilizovanoj uopštenosti. Ali svi njegovi sudovi su postavljeni u jednu misaonu i kriterijumsku ravan iz koje oni prirodno i logično proizilaze. Njegov kritičarski stav je u tome sasvim jasan, a njegovi sudovi su postavljeni kao meta i korektiv koji traži da se ponovo analiziraju dela najistaknutijih pisaca našeg vremena u pripremi istorije savremene književnosti.

U ovoj prvoj knjizi koju je jedan naš mladi kritičar objavio o nizu najpoznatijih i najznačajnijih pisaca našeg vremena, Zorić je posvedočio da ozbiljno i marljivo prilazi kritičarskom poslu, da zna da donese svoj vlastiti sud, da ima kriterijuma, da sa smelošću sudi o svojim savremenicima oko čijih su se glava već svili oreoli poznatih i značajnih pisaca. On je s nesmanjenom kritičnošću znao da primeti slabosti i kod najnesumnjivijih vrednosti i da se potpuno oslobodi panegirika i superlativa. U odnosu na prvu njegovu knjigu „Članci“, objavljenu 1956. godine, ova knjiga pokazuje nesumnjiv rast njegovih kritičarskih mogućnosti i rezultata. Ukoliko se oslobodi nekritički prihvaćene istorijsko-književne perspektive u analiziranju savremenih vrednosti, ukoliko uglađi, obogati i profini svoj stil i ukoliko se oslobodi izvesne nesređenosti u komponovanju svojih eseja, Zorić će postati kritičar prvoga reda, do čijeg će se mišljenja mnogo držati i od koga će zavistiti konačna ocena naše savremene književnosti. Ali i sada se njegov rad ne može prenebrgavati ni potcenjivati.

Dragan M. JERICIC

ZAKASNELO POZNAVANSTVO

MATEJA MATEVSKI: „DOŽDOVI — KIŠE“, „PROSVETA“, BEOGRAD 1962;
S MAKEDONSKOG PREVEO VLADA UROŠEVIĆ

Veoma davno još ljudi koji su mislili i pisali o poeziji utvrdili su da pred pesnikom uvek iskrsavaju isti problemi u novim oblicima. Poezija pred tim problemima oduvek je pred jednom beskrajnoum avanturou, čiji rezultat je, obično, izražavanje jedne nove poetske ličnosti. Ovo izražavanje ličnosti, dakako, danas je poprimilo nešto rastegljivije okvire i složenije forme. Ono uključuje hiljadama godina staro pesničko iskustvo, koje, opet, uključuje ogromno istorijsko, psihološko i opšte-kulturno iskustvo. I pitanje pesničke inspiracije postalo je nešto malo komplikovanije... Osnovni zadatci kritike poezije, međutim, ostao je isti: izdati dobru pesmu, odbaciti rđavu pesmu — i još više, izdati dobru novu pesmu.

Kritičar poezije Matejskog, u ulozi policajca koji patrolira ulicama literature imao bi veoma jednostavan posao. Imao bi u svojoj beležnici da zapiše samo sledeće: tim i tim ulicama prošao sam više puta, ništa neuobičajeno nije se dogodilo; a tu i tu primećuju se znaci života, nekog kretanja ili, čak, znaci izuzetne živosti. Zadatak bi mu bio utoliko lakši što sektor koji je ovaj put imao da obide sadrži svega dvadeset pet kraćih ulica (čitaj pesama).

Vraćajući se sa saobraćajne recenzentskoj terminologiji, to bi značilo da susret s nekoliko pesama prvog ciklusa pesničke zbirke Matejskog „Kiše“ budi u čitaocu niz asocijacija koje se, uglavnom, koncentrišu oko ciklusa „Spisak“ Popine prve zbirke „Kora“. Ne treba naročito tražiti sličnosti između „Trave“ Matejskog, koja je „mala poljana tuđih lepih nada“, i Popine „Mahovine“, koja je „žuti san odsutnosti“, između „Sena“ Matejskog, koje beše

„... zeleni vir mnogih dana
iz štedrosti sada čutim sasvim žuto

Za starcem u meni ne plaču
i grubo će me nabacati u kola...“

i Popine „Stolice“, koja je

Večno na nogama
Što koracima sad ne listaju

Zaboravila je stablo
i vesele ruke

Obrasle očima zelenim“.

Još manje treba očekivati neke direktne sličnosti između Matejskog jezera, „zalutalog si krio brda“, i Lamartinovog „Jezeru“, ili između pesme „Zalazak“ („Rumeno. Rumeno. Rumeno...“) i Lorkine pesme koja varira nešto različite kolorite (zeleno). U pitanju je nešto drugo. Nekoliko zaista lepih, nadahnutih i svežih pesama Matejskog, među kojima se ističu ove pomenute, misaonom i figurativnom aparaturom, pa i intonacijom neodoljivo podsećaju na autore koje je čitalac ranije čitao i, štaviše, kojima se divio. Kad Vasko Popa „eksterijerima“ i „mrtvim prirodoma“ daje dušu, udahnjuje emocionalnost i, čak, misaonost, kad njegovi objekti, prividno odušeni biljnim, animalnim i geometrijskim formama, izražavaju jednu dublju unutrašnju dramatičnost, svojstvenu samo ljudskom biću, on tad na jedan izvanredan način, i neuobičajen kod nas, proširuje oblast poetskog. Kad Matejski, čimeći to veoma slično, Popinom „Spisku“ dopiše „Travu“, „Seno“, „Guvno“, „Jorgovan“, „Topolu“, „Jezero“, te pesme gube čar prvorodenih i svojevrstnih, ma kako lepe bile „...a lepe jesu. Možda najlepše u ovoj zbirci.“

Veoma sličan utisak stiće se pri čitanju pesme „More“ iz drugog ciklusa, koja je takode, u okviru stvaralačkih mogućnosti ovog

pesnika, neobično uspela. O moru je u svim vremenima pevalo bezbrojno mnogo i naših i stranih pesnika. No, setimo se u novije vreme nastale Matičeve pesme „More“. Matić je zadržan morem, tom „gustom leptom leta“, „izlišnog dijamantnog sklada“. On je na nov način izrazio višesmislen odnos između čoveka i prirode. More je za njega otelotvorenje zrelosti i lepote, neizmernosti i večnosti, mira i trajanja, otelotvorenje potpune integralnosti. Matić se obraća i ženi, više kao viziji ili uspomeni nego kao konkretnoj ličnosti, a najviše ljubavi kao pokretačkoj snazi i poeziji kao njenom duhovnom ovaploćenju. Semantički i figurativno „More“ Matičevo i Matejskog imaju vrlo malo sličnosti, ali na emocionalnom planu izvestan smisao im je identičan; kod Matića istina sporedan, kod Matejskog dominantan. More Matejskog, koje (kad već tražimo sličnosti) „miruje nepokretno pod sunčevom ogrlicom“, koje je „dubrava od ogledala... spokojnost nasmejana“, u stvari ima mnogo simplifikovaniji smisao. Pevujući o njegovoj „nedohvatljivoj bezdanosti“, o „velikoj igri nepostojanosti lepe“, o moru koje ne otkriva „tajnu svoje dubine tamne“, Matejski neprekidno, direktno i indirektno, pominje ženu identifikujući njenu narav sa osobinama mora, da bi zaključio sasvim nedvosmisleno:

„A ti ostaješ. Ženo. Ti more postojano
večno pruženo samo poljupcu sunca.

A mi smo samo vetrovi svojom igrom iscedeni

ptice smo što ginu od svoje pesme“.

Nije, dakle, u pitanju identičnost ideja i izražajnih moći, koliko kretanje u formalno sličnim okvirima, s tim, naravno, što su Matejskom visine i prostranstva njegovih anticipatora nedostupni.

Nezavisno od pomenutih pesama — za koje se, uglavnom, ne bi moglo reći da su poetske projekcije pesnikovih ličnih emocionalnih problema — Matejski se predstavlja kao izrazito sentimentalni pesnički duh čije osobine prividno moderno ruho, ili hermetizam koji nadoknđuje nedovoljnu unutrašnju misaonu organizovanost, ne mogu da sakriju. Njegov raspon je u stvari raspon od maksimalne egzaltacije pred prirodom, njenim ritmovima i bojama, njenim bogatstvom i, najviše, spokojem i sigurnošću koje jedino ona pruža, do najsnajznijih osećanja koja se vezuju za ženu. Njegova psihološka i emocionalna evolucija je već do tragičnosti poznata i česta u vidu ispovedi razočaranog čoveka, razočaranog pesnika, koji je mnogo očekivao od života — pesme, i uverio se da je život — poezija avantura, u kojoj se gube iluzije. Retki misaoni i poetski uzleti, poput pesama „Balada o vremenu“ i „Kiše“, odista su isuviše retki da bi činili kriterijum za ovu zbirku, ali dovoljni da govore o mogućnostima pesnika.

„Kiše“ Matejskog, ne treba to zaboraviti, štampane prvi put pre šest godina i, po svojoj prilici, ne mogu se smatrati poslednjom reči ovog pesnika. Kad bi tako bilo, mogli bismo samo da žalimo. Ovaj uporedni, makedonsko-srpski tekst više je svake hvale vredan izdavački poduhvat s ciljem da se publici sa srpsko-hrvatskog čitalačkog područja približi savremeno pesništvo drugih republika. Mada bismo, priznajemo, u buduće radije pisali o pesničkim izvanrednim poduhvatima nego o izdavačkim.

Bogdan A. POPOVIĆ

SUŽEN KRITIČARSKI UGAO

ARNOLD KETL: „ENGLESKI ROMAN“, „SVJETLOST“, SARAJEVO 1962;
PREVEO DR IVO VIDAN

Knjiga Arnolda Ketla „Engleski roman“ (ili, tačnije, „Uvod u engleski roman“, kako glasi originalni naslov) ne predstavlja pokušaj jedne književno-istorijske sinteze ostvarenja engleskih romansijera kroz istoriju. Pisac je nastojao da u esejima koji se drže kao samostalne celine, kroz analizu pojedinih književnih dela najistaknutijih engleskih romansijera, pokaže njihove bitne osobenosti i vrednosti i, na taj način, odredi takove razvoja i kretanja engleskog romana od nastanka do našeg vremena. Ketl kao predmet svoga posmatranja uzima gotovo isključivo jedan roman koji, po njegovom mišljenju, sadrži najviše karakterističnih osobina za umetničku viziju pisca kojim se bavi i podrobnom analizom toga dela, vrednujući ga, određuje njegovo mesto u širokoj panorami engleske književne istorije i značaj koji njegovo delo ima u razvoju romana. Mada je Ketl u prvom redu kritičar-praktičar, on je ipak u dva

uvodna poglavlja svoje knjige, i u nekoliko uzgrednih primedbi uz analizu dela, odredio načela na kojima zasniva svoju kritičku delatnost i merila na osnovu kojih ocenjuje dela koja posmatra. Dok poglavlje „Realizam i romansa“, u kome Ketl pokušava da osnovne književne vrednosti izvede iz istorijskih kategorija, predstavlja jedan dosta shematičan i površan istorijski uvod, poglavlje „Život i osnovna slika romana“, u kome raspravlja o izvesnim opštim strukturalno-teorijskim pitanjima romana, daleko preciznije i

tanije određuje granice Ketlovo posmatračkog i kritičkog metoda.

U svojoj analizi engleskog romana Ketl polazi od uverenja da je konačni cilj književnih vrednovanja domošenje suda o pojedinom umetničkom delu. Međutim, to vrednovanje ne sme da bude apstraktno i ne može da se obavlja u vakuumu. Pošto je književnost deo života, o njoj se može donositi sud jedino na osnovu života. Kako život nije statičan, nego se kreće i menja, kritičar mora i književnosti i sebe sagledavati istorijski. Ali mada se svaka knjiga mora posmatrati kao deo istorije, a na njenu vrednost gledati kao na kvalitet njenog „doprinosa postizavanju čovekove slobode“, nužno je imati na umu da kritičar treba da sudi o samoj knjizi, a ne o njenom namenu, o tome koliko je ona društveno značajna ili koliko je važnost njenog uticaja na istoriju.

U svim romanima koji predstavljaju uspela umetnička dela postoje dva elementa koja međusobno nikad nisu odvojena, a ipak se mogu razlikovati. To su život i umetnička osnovna slika. Dobar roman ne samo da prenosi život, nego o njemu nešto govori, otkriva izvesnu osnovnu sliku i daje joj smisao. Osnovna slika je ona osobina koja knjizi daje celovitost i smisao i koja čitanje čini potpunim i zadovoljavajućim doživljajem. Ona predstavlja samu suštinu piševe vizije, onih elemenata života kojima se on u delu bavi.

Ketl pravi razliku između dva osnovna toka romana, prema tome da li pisci, pišući svoja dela, bacaju težiste na život ili na osnovnu sliku; naime, da li počinju nekom osnovnom slikom, svojom vizijom ili moralnom istinom, koja im se čini vredna, i pokušavaju da joj ubrizgaju život, ili počinju „nekim prilično neodređenim interesom za život“ i pokušavaju da iz njega izvuku neku osnovnu sliku. Onu vrstu romana koja nastaje na osnovu osnovne slike, piševe moralne vizije, Ketl naziva, služeći se Livisovim terminom, „moralna basna“. Baš kao što moralna basna ne postiže uspeh ako pisac svoju moralnu zamisao ne ispuni životnom gradom, tako nealgorijski roman koji počinje s piševim neodređenim 'osećajem života' doživljava neuspeh ako svom 'isečku života' ne doda moralno značenje, neku odgovarajuću sliku“. Ketl ističe, takode, da su umetnička dela vanvremena, pošto hvataju „napetost i dinamiku života“, koje, koliko se god neprestano po obliku menjaju, ipak neprestano traju, pošto su prošlost i sadašnjost istovremeno i različite i nerazdvojne. On takode podvlači da roman svoju životnost mora da crpe iz interesa za stvarni život naroda i da je osnovni cilj romansijera postizanje realizma i izražavanje istine o životu. Pod realizmom Ketl ne podrazumeva samo slikanje onoga što jeste, pošto bi u tom slučaju umetnost bila mnogo manje vredan oblik ljudske delatnosti, „jer ljudsku svest ne bi menjala

nego samo potvrđivala“. Nužno je da svako umetničko delo uključuje u sebe i fantaziju.

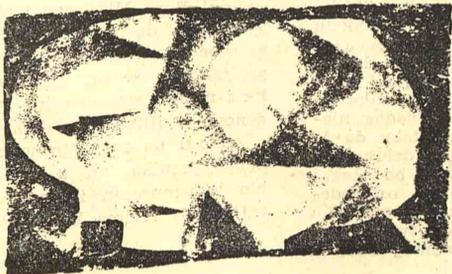
Donoseći sud o delima i piscima na osnovu ovih načela, omeravanjem odnosa između života i osnovne slike, Ketl, istovremeno, ima na umu još nešto, što uvek bitno deluje na konačnu sliku koju će steći o delu koje posmatra. On, naime, smatra da je romanu izvanredno korisno pristupiti ispitujući zašto on još uvek ima snagu da na nas i dalje deluje. Taj momenat vrednosti i značaja za nas jedno je od glavnih merila kojima Ketl određuje vrednost dela iz prošlosti. Zbog toga on vrlo često insistira na simbolizmu izvesnih odnosa i likova, na njihovoj opštoj važnosti i trajanju. Simbolični kvalitet koji on u ličnostima otkriva čini, po njegovim rečima, od likova individuu, ali i nešto više nego što je sama individua. On tvrdi da likovi književnog dela koji nisu tipični, koji nemaju simboličan kvalitet, ne mogu biti umetnički zanimljivi. Tip ne predstavlja prosek, nego otelotvorenje izvesnih sila koje se u određenoj društvenoj situaciji središnjaju da bi stvorile određenu vrstu vitalne energije. Činjenica je, međutim, da ponekad Ketlovo insistiranje na simboličnosti likova deluje suviše shematično i iznuđeno.

Primenjujući svoj kritički metod sa dosta elastičnosti, Ketl je, naročito u prvom delu svoje studije, ostvario nekoliko vrlo za-

Nastavak na 4. strani

Dušan PUVACIĆ

LIKOVNE
PRILoge I
VINJETE
U OVOM
BROJU
IZRADIO
ĐORĐE
ISAKOV

Dramski pisac, književni kritičar i esejist, Bratko Kreft, srpskohrvatskom čitaocu je malo poznat kao pripovedač. Javivši se pre punih četrdeset godina, on je, međutim, svoje književno delo i započeo upravo kritikama i pripovetkama, da bi se, doduše u isto vreme, okušavao i u ostalim literarnim žanrovima. Imajući od početka svoj, prilično uzan, svet i, ujedno, jasne nazore o svetu i životu uopšte, sasvim je opravdano Kreftovo pribegavanje raznim književnim rodovima: jer, da je svoju spoznaju sveta ispedovao samo u pripovetkama ili pesmama, romanima ili pak dramskim tekstovima — Kreft bi se, bez sumnje, neprestano ponavljao, varirao uvek na istu temu i stalno govorio na isti način. To ponavljanje i jednostavan zahvat, koji su, zahvaljujući širini Kreftova talenta, srećno izbegnuti, bili bi neskoliko dokaz piščeve nemoći i značili bi već od početka pribegavanje manirizmu. S druge strane, esejistika i književna kritika — pa i publicistika — omogućili su mu da svoje pripovedačko delo oslobodi od preteranih filozofiranja o smislu čovekova života, o ljubavi i smrti.

A upravo tim problemima — problemima, dakle, čovekova bivstvovanja — bave se sve pripovetke Bratka Krefta, pogotovo ove u zbirci „Kalvarija za vasjo“ (Kalvarija iza sela). Njima dominiraju patnja i stradanje slovenačkih ljudi, onakva patnja i onakvo stradanje kakvi su nam — samo donekle — poznati iz pripovetaka i romana Ivana Cankara, zatim Prežihova Voranca, Franca Bevka i nekih drugih slovenačkih stvaralaca. Kreftov čovek je lišen sreće, radosti i ljubavi života; njemu je sve to oduzeo drugi, silniji, jači, pa je otuda u njegovoj iskidanosti psihi neprestano prisutna pomisao i, čak, rešenost na samoubistvo, jer jedino smrt može doneti utehu i iscelenje. U Kreftovim pripovetkama tragičnost življenja potencirana je, baš na samom čovekovom ulasku u labirint života, kratkotrajnim bleskom ljubavi, vedrina i sunca, koji se odmah gube, i sve preostalo trajanje samo je uzaludan čovekov hod po mukama ne bi li se opet dosegle lepote. Izbegavajući Cankarovu simboliku — onu, na primer, iz „Slika iz snova“ — Kreft je svojim kritikama i pripovetkama veoma otvoreno govorio o ljudi-

BRATKO
KREFT

ma i o društvu, ne podležući, čak ni u najranijim radovima, ekspresionističkom maniru. On se odmah opredelio za realističko prikazivanje stvarnosti, jer je to od njega, kao i od niza drugih umetnika, zahtevalo vreme; stoga je u njegovom delu lako razlučiti ko je eksploator a ko eksploitan, ko je varalica o ko prevaren.

Kao pripovedač Kreft se ni u jednom momentu nije udaljio od svoga vremenog i svih brementitosti koje je ono sa sobom nosilo. Grad, selo i čovek — radnik, seljak i intelektualac — njegova su neiscrpiva tema. Zbog toga se on često vraća svetu svoga rodnoga kraja, svojoj Prlekiji, analizira njegov život, bedan i jadan, gladan, bos i go; u isto vreme ispovedaće sebe, svoje potucanje po gradskim ulicama, svoju borbu za nasušni hleb. Za Krefta pripovedača uopšte je karakteristično da autobiografske elemente isprepliće s opštim, pa je stoga u njegovoj pripovedačkoj prozi jasno ispoljena tendencija koja je uvek obojena borbenošću i humanizmom, nekim saosećanjem sa svetom prevarenih, prezrenih i unesrećenih. Takva tematika, uza svu tendenziosnost i neskrivenu revolucionarnost, nužno je vodila pisca ka realističkom metodu koji je, opet, protkan izvesnim životnim romantizmom, karakterističnim upravo za našu međuratnu socijalnu literaturu, kojoj Bratko Kreft gotovo čitavim svojim književnim delom pripada; u ono vreme njegove pripovetke značile su pobunu protiv nepravde, zla i pakla među ljudima. On je, u pojedinim slučajevima, isuviše podlegao nužnosti *otvorenog govorenja*, optuživanja, zapostavljajući pritom možda neke estetske norme pripovetke. Kreft, u svojoj političkoj opredeljenosti, pribegava crno-belom slikanju stvarnosti i taj element umanjuje donekle umetničke vrednosti njegove

„KALVARIJA ZA VASJO“, POMURSKA ZALOŽBA, MURSKA SOBOTA 1962.

proze. Međutim, ipak je bitno da to ne umanjuje i sugestivnost, uverljivost njegova pripovedanja. Kod njega, naime, prelazi nisu nagli, brzi, no blagi, spontani, i on o tome estetskom principu, čini se, uvek vodi računa. Uostalom, on i ne uzima za temu svojih pripovedaka neobičnosti, jer je sav u svakodnevicu, u vrtlogu života i u drugovanju sa čovekom koji je u stalnoj borbi za opstanak. I, sem toga, Kreft nikada ne pribegava jednolinijskom i jednostranom prikazivanju, već gotovo u svaku svoju pripovetku uvodi nekoliko ljudskih sudbina, različitih po svojim društvenim položajima, ali sa zajedničkim životnim težnjama (totalitet sreće, slobode, ljubavi i zagrljaja). Pravda, istina i moral — tri su najosnovnija problema Kreftovih pripovedaka i, u pojedinim, on sam, prilično nametljivo, opredeljeno, sugerise ih i opravdava. Uverljivost njegova pripovedanja tada nešto opada i ustupa mesto deklarativnosti, koja ipak ima svoju funkcionalnost u tekstu.

Međutim, osnovna vrednost Bratka Krefta kao pripovedača nesumnjivo je u samoj obradi teme: sa smislom da nađe i odabere temu (problem), on je, pri obradi, ne opterećuje suviše, direktan je i uvek nastoji da njeno osnovno tkivo ostane čitavo; to tkivo ponekad je samo činjenica — a Kreft voli da barata s činjenicama — i on, želeći da mu ne oskrnavi životno ruho, prožima ga izvesnom romantičarskom zanesenošću koja u sebi skriva jedva primetnu veru u lepo i dobro čovekovo sutra. Takve, njegove pripovetke poseduju zajedničku (unutrašnju) strukturu i nekako su hronološki poredane i povezane: one otkrivaju uzroke pojavi i rastu pobune protiv društvene nejednakosti. Kreft zato uvek nastoji da svoje tekstove prožme akcijom, dramskim sukobima i dinamičnošću, odbacujući i najmanju deskriptivnost, koja je u nizu pripovedaka zamenjena čovekovim unutrašnjim nemirima, monolozima i — preispitivanjima. Piščeva težnja da uzroci pobune budu ledjefno, u svoj životnosti, prikazani urodila je, u nekim slučajevima, i drastičnim naturalizmom. Dok se u realističkom umetnič-

kom postupku ugledao na Balzaka i Gorkog, dotle je u naturalističkom zahvatu pod uticajem Zole, a u psihološkom Dostojevskog.

Pa ipak, iako sa bogatom tematikom i dobro postavljenim problemima, Kreftove pripovetke nisu razvijene i uvek do kraja zaobljene; nisu čak ni dorečene. One najčešće deluju kao skice za veće radove, kao grada za roman ili pak za dramu, na primer, Kreft, naime, nije škrt i suv pripovedač, ali on se pridržava estetskog principa o ekonomičnosti izražavanja (i uopšte korišćenja sredstava), pa ne troši reči ulude, smešljen je i kondenzovan, izbegava refleksije, esejizirane, mada mu se potkrade ponekad tirada o kresnicama i ljubavnim noćima. Ali taj zanos, koji uvek i nije tirada, ima svoje unutrašnje logičko opravdanje i on obično simbolizuje u sebi čovekov san o sreći i lepoti, i stoga, iako na nekim stranicama zazvuče pomalo sentimentalno, ne umanjuje umetničke vrednosti Kreftove pripovedačke proze.

Zbirka pripovedaka „Kalvarija za vasjo“ koja je štampana povodom četrdesetogodišnjice Kreftove književne delatnosti (1922 — 1962), predstavlja izbor iz celokupnog njegovog pripovedačkog rada: od ukupno dvanaest, svega su dve („Zgodba o komisiji, blatu in šmarnici“ i „Zgodba o prvem honorarju“) novijeg datuma, dok su ostale nastale u međuratnom periodu (do 1932). I u dvema novim pripovetkama Kreft je ostao onaj od ranije: i tu je svet njegove mladosti i njegova rodnog kraja, a i umetnički postupak ostao je isti. Jedino je „Zgodba o prvem honorarju“ više od ostalih pripovedaka lirski intonirana i s malim prizvukom ogorčenja na naša savremena literarna zbiljanja. To ogorčenje vratilo ga je u dane mladosti kada se, ne misleći na sebe, na svoj lični život i na nagradu, žrtvovalo, stradalo i borilo za lepotu čovekova života. U toj borbenosti iskrenom, nepatvorenom, gorkijevskom humanizmom nalaze se nesumnjive vrednosti, životne i umetničke, crtica i pripovedaka Bratka Krefta.

Tode ČOLAK

SUZEN KRITIČARSKI UGAO

Nastavak sa 3. strane

nimljivih i uverljivih analiza („Oliver Twist“, „Orkanski visovi“). U tim analizama Ketlov meođ kritičkog sudeanja na osnovu odnosa života i osnovne slike bio je najubedljiviji, jer je u njima pod životom podrazumevao ono što ulazi u granice koje je pisac svojim delom omedeo. U većem broju analiza u drugom delu knjige, gde je govorio o savremenim piscima, on je zanemario takav postupak i vrednovanje vršio poredeći piščevu osnovnu sliku sa svojom nedefinisano, pa otuda i nužno prilično apstraktnom, idejom života. Nije, dakle, reč o slabijoj primenljivosti njegovog metoda na dela savremenosti nego na svesnom izopačavanju i izneveravanju izvesnih ranije formuliranih stavova kojih se u prvoj knjizi dosledno držao. Govoreći o romansijerima XX veka, on polazi od ubeđenja da je život onakav kakvim ga on vidi i u principu odbacuje svaku manje optimističku i mračniju viziju života nego što je njegova. On otvoreno priznaje da za pisimizam XX veka nema simpatija, ali govoreći o onom delu savremene literature koja ne odgovara njegovoj viziji sveta on kao da zaboravlja svoje ranije tvrđenje da moralnu basnu ne treba meriti po tome da li je njen moral istinit, nego po tome da li je basna uverljiva. Međutim, odbacujući viziju sveta s kojom se ne slaže, on ne pribegava ispitivanju njene ubedljivosti.

Pošto Ketl ono s čim se ne slaže odbacuje rečima: „To nije život“, do njegove vizije života može se doći na osnovu njegovih

reakcija na shvatanja pisaca koja nisu podudarna su njegovim. U osnovnim crtama Ketlova ideja života svodila bi se na princip zdravlja i normalnosti i na poštovanje života. Osudjujući pesimizam i uskost savremenih romansijera, njihovo „negiranje života“ koje postaje negiranje umetnosti on i njihovu umetnost i njih same svodi na kategoriju dekadentizma. Zamerajući savremenim romansijerima što se ograničavaju na jedan uski svet ili na svoju sopstvenu ličnost, Ketl opet, polazeći od svojih negativnih premisa, zaboravlja da je ranije, govoreći o Džejm Ostin, podvlačio da nije važno što je svet kojim se ona bavi uzak, pošto ne postoji način na koji bi se značaj mogao meriti prema ve ličini.

Pored nesumnjivih vrednosti Ketlovog metoda i njegovih izvesnih kritičkih rezultata, činjenica je da se na osnovu njegove knjige dobija nepotpuna i ponekad izopačena slika o engleskom romanu. Svesno ograničivši svoj ugao posmatranja samo na jedno delo pojedinog pisca i isključivši iz svoga kritičkog sagledavanja izvesna značajna imena (Meredita u prvom redu) Ketl je napisao ono što je, u stvari, i želeo: „Uvod u engleski roman“. Nama bi bilo draže da se naša čitalačka publika upozna sa tokovima engleskog romana susrećući se sa jednim šire zahvatnim i potpunijim delom. Mada je on svoju knjigu završio Lorensom, mislimo da je to trebalo da bude „Engleski roman“ Voltera A-lena.

Dušan PUVACIĆ

MONOGRAFIJA O DUBROVNIKU

Dr RADOVAN SAMARDŽIĆ:
„VELIKI VEK DUBROVNIKA“, „PROSVETA“, BEOGRAD 1962.

Dubrovnik, njegova prošlost, njegov život kroz različite periode naše istorije, oduvek je bio draga tema naših istoričara. Od Račkog i Novakovića do onih najmlađih, od naučnika prvoga reda do diletanata, svako ko se bavio prošlošću naših naroda u bilo kom vidu i na bilo koji način, smatrao je za neku vrstu svoje obaveze da o Dubrovniku bilo šta napiše ili kaže. I kao što to obično biva, mnogi su rekli šta bilo, mnogi značajne stvari. I zato bi se, s dosta pravom i razloga, moglo reći — kao što postoji vizantologija, tako postoji i *dubrovnikologija*, posebna grana istorijske nauke koja ima već dosta dugu tradiciju i mnogo vrednih rezultata za sobom.

I zato, kada kažemo da ova izvrsna knjiga dr Radovana Samardžića predstavlja izuzetan događaj i znači svečani trenutak naše *dubrovnikologije*, onda smo rekli samo jedan deo istine i izrekli samo jedan deo priznanja koje „Velikom veku Dubrovnika“, bez diskusije, pripada. Prikazujući borbu Dubrovčana za opstanak, napore njihove diplomatije koja u odbrani nezavisnosti svoga grada nije nikada vodila računa o metodima i sredstvima i bila u tom pogledu potpuno dorasla mletačkoj, sve krize i katastrofe koje su ovu malu trgovačku republiku, od velikog značaja za nas, potresale i koje je ona umela da preživi, pisac ove knjige pokazao je ne samo veliku erudiciju i nesumnjivo poznavanje istorijskog metoda, no

i dar i veštinu valjanog pisca.

Uvredilo se i ukorenilo kod nas jedno naopako mišljenje da naučno pisati znači u isti mah i nekvalitetno pisati. Kao da pismeno i interesantno izlaganje umanjuje naučnu ozbiljnost jednog istorijskog rada. Dr Radovan Samardžić piše zanimljivo, živo, njegovo izlaganje prati se s nepregnutom pažnjom, a njegova knjiga ne gubi ništa od svoje naučnosti. On daje zaokrugljen, celovitu sliku zlatnog dubrovačkog veka na onaj način na koji je Škerlić davao sliku srpskog XVIII veka ili Matijez pisao istoriju francuske revolucije.

Koristeći svu dostupnu literaturu, objavljenu i neobjavljenu arhivsku građu, Samardžić je došao do značajnih otkrića, pronašao mnogo nepoznatih činjenica i prikazao mnoge događaje u potpuno novom svetlu. On se predstavio ne samo kao vrstan znalac dubrovačke prošlosti, nego i kao odličan poznavalac prilika u Turskoj i mletačkog političkog mentaliteta. Njegovi portreti Alage Šabanovića, Ahmeta Čuprića, Marojice Kabužića, da pomenemo samo neke, predstavljaju mala remek dela i literarno su sugestivni u onoj istoj meri u kojoj su istorijski verodostojni.

Ima još nešto što daje posebnu draž ovoj knjizi. Dr Samardžić veštinom dobrog pisca ume da koristi izvore. U svoje izlaganje on ubacuje izvode iz izvora, značajki odabrane i spretno ukomponovane u celinu i to njegovom pričanju daje izvanrednu živost i lepotu. Njegov prikaz velikog dubrovačkog zemljotresa, događaja koji je Republiku doveo na rub propasti ili njegova interpretacija dubrovačkog — hajdučkih sukoba, jesu poseban vid majstorstva u tom pravcu.

„Veliki vek Dubrovnika“ je u svakom pogledu veliko delo o Dubrovniku.

Predrag PROTIC

NEMILOST REČI

BORA MLADENOVIĆ:
„BANKET RUKU“
„NOLIT“, BEOGRAD 1962.

Po ko zna koji put, naročito kada su u pitanju mladi pesnici, potrebno je pisati o nemilosti reči. Čitav jedan period u našoj novijoj književnosti može se označiti kao prepuštanje na milost i nemilost rečima. Ali je to nužno bio samo prelazni period. U ime takve poetske reči, koja bi imala svoj nepo-novljivi izraz, svoje naličje i samostalnu vrednost, koja bi se, znači, mogla osetiti bez obzira na ono što se prostiralo iza nje, žrtvovala se celovitost i mnogostranost poetskog fenomena. Ali danas smo u mogućnosti, ako to nismo bili juče, kada se naša poezija ponovo obrela među rečima kao u svom pravom medijumu, da pred poeziju stavimo ozbiljnije zahteve nego što je to iskričavo i iznenadujuće spajanje *nespojivih* reči ili sposobnosti za stvaranje bizarnih asocijacija, da jasno razlikujemo poetski govor od nekontrolisanog igranja metaforama.

Bora Mladenović je izraziti primer pesnika koji nisu odoleli rečima. Kada se čitaju njegovi stihovi, uočava se očigledna zabuda pesnika. On se prema rečima odnosi sa uverenjem o svojoj slobodi, sa uverenjem da ih podržava svojoj volji, ali posle završenog poetskog čina može se konstatovati da su se pesnikova

sloboda i suverenost pretvorili u potčinjenost i podređenost. Pesnička sloboda u odnosu prema rečima veliko je iskušenje i velika zamka poezije. Jezik je ogroman svet raznovrsnih realnosti koje ničim ne obavezuju i ne određuju pesnika. Pred pesnikom je puna mogućnost izbora. Sve mu se reči nude i sve mu se prepuštaju. Pod njegovom rukom sve se pretvaraju u slike i sve nose svoj zvuk. Kod većine naših mladih pesnika, i ne samo kod njih, sloboda izbora veoma se brzo i veoma lako pretvara u strast, u opčinjenost i zanesenost, a pesnik slobodi pretpostavlja uživanje u rečima, koje je slično uživanju u drogama. Umešto moći govora suočeni smo s nemoći pred govorom. Većina stihova Bore Mladenovića očigledan je primer takve nemoći. U njima je mnogo efektnih i bizarnih slika, poetske iskre nastale privlačnjima i sudarima raznovrsnih jezičkih realnosti veoma su česte, a od neprestanog praska gubi se pesnikov glas i neprekidano iskričavi tok svetlosti zamračuje pesnikovo lice. Kao da ih nije pokrenula i oživela ljudska ruka, reči se same nameću, same prizivaju, a oslobođenje svih veza i odnosa, zaokupljene same sobom, one ne samo da ostav-

ljaju utisak kitnjaste i samozaljubljene retorčnosti, ne samo da odbijaju svojom nametljivošću, traženom blistavošću i ekscentričnošću, već stoje kao neumoljivi dokaz pesnikove slabosti koje im je dao život, a zatim im se smerno pokorilo.

Zbirka *Banket ruku*, kao celina, vizija je vremena sadašnjeg i to ne u apstraktnom i opštem vidu već kao određeno vreme ljudske egzistencije. Njegove slike imaju mitski i prorečanski karakter, ali su i vidljivo prisutne u određenom trenutku.

Opšti smisao zbirke deluje izrazito. Zbirka pesama počinje stravičnom slikom banketa ruku koje su umrle na metalu, a završava se budjenjem materije. Rač se kao neka kobna senka nadnosi i nad početkom zbirke, a i pretvodi njenom kraju. *Banket mrtvih ruku* je realnost jednog završenog rata a *Svađba* njegova slika. Pesme su u dijalogu, tako da je naglašena dramatičnost zbiljanja, a deluju kao recital strave, užasa i smrti. Vizija budućeg i mogućeg rata predstavljena je kao oslobođenje i dolazak velike vatre (ciklus se zove *Čin vatre*) koja se otrgla iz zatočeništva leda i vode i pohrlila u svet. Posle sedmog dana u

njenom prstenu ostaju samo kob i smrt. Posle njenog povlačenja preostaje tišina, požar tišine, a zatim nastupa *budjenje materije*, vaskrsavanje i obnavljanje svih elemenata, ponovno oblikovanje sveta u kojem nedostaje jedino čovek.

Zbirka pesama Bore Mladenovića kao celina ima svoj sklad i svoj smisao. I svoju humanu poruku. Ona je čak hvalospjev, u pojedinim odeljcima, kosmičke moći ruku koje očovečuju metal. Izrazitost, dramatičnost i svežina osele se, zasujući ponekad kroz njene redove. Ali o ovoj knjizi pesama moguće je govoriti samo u opštim crtama. Svi zaključci ne nameću se spontano, niti ih stihovi sugeriraju, već su rezultat pretpostavki, analiza i posteriornog zaključivanja. Svoju poruku, sliku, istinu i viziju o ovom vremenu i o ljudskoj sudbini Bora Mladenović nije uspeo da iznese iz reči niti da ih utisne u reči. Reči stoje same za sebe i kao zid okružuju pesnika, zaklanjaju ga, tako da se samo po nekad pomoli njegov lik i nasluti smisao celog spektakla. Bora Mladenović vidljivo je insistirao na svojoj slobodi u odnosu na reči, što je svakako bitno određenje pesnika, ali u dokazivanju te slobode bio je neoprezan i samouveren: izgubio se u rečima. U rečima koje znaju biti nemilostive.

Aleksandar PETROV

Sećanja na Bogdana Popovića

LIČNOST

Nikad nije dovoljno govoriti o njegovoj ličnosti. Jer se iza imena njegovo nalazi (...) jedna od najzanimljivijih ličnosti našeg duhovnog života; ako ne i najzanimljivija uopšte. Njena zanimljivost dolazi još i od toga što ona ne označava nikakvu našu vrstu i ne može da se stavi ni u kakvu našu duhovnu porodicu. Imamo liniju Dositej i tako dalje, Vučk Karadžić do Cvijića, Đura Jakšić, Vojislav Ilić i tako dalje, Njegoš, Mažuranić i tako dalje. Imamo nekoliko dinarskih, panonskih, šumadijskih linija i žica. Ni u koju od tih ne možete staviti Bogdana Popovića. Ako bi se na silu htelo da stavi u neki naš okvir, jedino bi mu pristajao naš „prečanski“ grčko-cincarski tip. Ali i to sasvim malo.

Već sam fizis izaziva pažnju. To je fizis, iako mu je preko sedamedeset godina(!), čoveka od četrdeset godina. Telo bez trbuha, bez sala. Dosta dug grudni koš na koji su nasadeni gore velika četvrtasta glava sva pokrivena do u čelo kosom, upravo više dlakom, a dole kratke noge sa malim stopalom. Glava, vrat i uši potpuno su pokriveni dlakama, što pokazuje sladostrasnu prirodu i čulnu. Oči uvek svetle i nešto umorne i krvave. Nos prilično komičan. Usne debele, nabrekle; čulne. Cela glava satirska. I telo. Gledao sam ga na hvarskom kupatilu. Lako i mršavo telo pustinjača. Jednoverno, elastično i pokretno kakvog sladostrasnika. Kad se pak to telo obuče, nataknu uvek duboke cipele i polucilinder i, uz to, ukrasi se kišobranom, pojavljuju se učitelj privatnih časova nekog naročito jezika. Kad iz tog tela progovori duh i, u njemu, naročito, predavač, cela se stvar izmeni i vi ste u društvu izvanrednog uma. Ako ste, naravno, slušač. Jer je Bogdan Popović najveći monologista koga sam sreo...

... Retko je naći takovig improvizatora. Bogdan Popović je sav to. On je najdarovitiji kad nepripremljen reaguje na pitanja, na prirodu, slike, knjige, svetlost, ishranu, zdravlje. Ovo poslednje naročito. U pitanjima bolesti i zdravlja — neiserpan je. To više nije darovita mašta. To je akcija i dejstvo jednog genija. Naročito u odnosu na njega. To prelazi najuznemirenije duhove i duhovne nerbove. On toliko misli na sve bolesti da ih oseća kao stvarne. Glava raste, oči bole, zubi, uši zube, stomak, kosti, pluća, srce: sve. Svih dve-tri hiljade koščica, organa, čestica: sve je teško bolesno. Taj pozitivist, racionalist, taj bon sens'ista i rezonater — sve izgubi kad su u pitanju njegove bolesti. I u to ulazi s većom maštom od one Pola Zozajza u jednom Dodeovom romanu. Na jednom kupatilu, jedanput, primetio je na grudima mladež jedva izrastao. Odmah je zaključio da je to početak raka. „Ovo je, Lazareviću, kanceroidno“. U jednom pismu — da ne navodim kome — piše jedanput ovako: „Ja sam dve trećine vremena morao utrošiti na pronalaženje veštačkih sredstava da se poduprem, da pojačam svoje aktivne sposobnosti; ja sam celoga života išao na štakama i nosio naočari“. — „Poneki put, faks nateran, čovek uspe da pronade mikroskop i teleskop, i onda je dobit; ali na štakama rukovati mikroskopom i teleskopom ne znači biti u potrebnim povoljnim okolnostima; naročito kad umesto desne ruke (main) imate gvozdeno kuku nasadenu na dlan ili vrat ruke...“ Jednom mi je pričao da su mu se pluća tako nadula da lekar nije bio u stanju da nađe njegovo srce. Drugi put da ima nekoliko bolesti od kojih niko drugi ni svaku od njih, posebno, ne bi mogao da izdrži. I puno stvari i bolesti u tom mesu. O tome čitave knjige bi se mogle napisati. Kad bi se sve sačuvalo šta je on o tome o sebi govorio, imala bi se jedna knjiga, ogromna, koja bi daleko nadmašila, po dubini i opažanjima, i iz ove oblasti, sve ispovedi Svetog Avgustina, Rusoa ili Kazanova. Bogdan Popović je neverovatno duboko svakodnevno istraživao po sebi, u ovom pravcu naravno, i „ispricao“ je stvari koje su, jednovremeno, šekspirovske i aristofanske.

Retko je zanimljiva; prezanimljiva je njegova ličnost. Bogdan — čovek: velika enciklopedija! Na stotinu stvari da se pomenu, i sa svakim slovom dalje sve više, sve do „S“. To vri od interesantnosti. Sve je pitanje, sve je čudenje, sve je do napetosti izvanredno na više i na niže, ka ozbiljnom, mudrom, neo-zbiljnom, komičnom: stas, stav, hod, glava, akcije, reakcije, fobije, nerbove, „tikovi“, želje, nagoni, apetiti, rasonodnja, kritike, politika, invective (sajnel) i sve je to — i to je karakteristično — potpuna celina. Retka celina. Sve jedno iz drugoga se razvija i drži se čitava zgrada. Ima tu kafernaumskog, demonskog, bufonskog, aristofanskog, tragično-neurastetičnog, komično-nervoznog, pantagrielskog, kihotskog, prometejskog, mučeničkog, strastvenog, orgazmičkog. Ali sve to smešteno u jednoj zgradi koja se drži. To je malo telo pustinjača, mršavo, sa kafenom i žučkastom kožom kroz koju se vide rebra, s glavom jakom, koja mu ne odgovara, i koja izgleda da je oduzeta od nekog pogrčenog Egipćanina, čak i Turčina, i uglavljena slučajno na to telo, kao na kolac...

I ceo onaj kovanluk koji zuji, bruj, huji, šumi... sve je to u takvoj jednoj prenapetoj atmosferi da je čudo kako se sve to održava i kako sve to ne raznese tu trošnu napravu. Naročito kada je sve u takvim protivrečnostima: „odozgo“ glava koja hoće realno i zdravotima; „odozdo“ normalno i „odozdo“ porivi i narazumno iz čudenog razuma i pravog i nagonskog dara. Ta dva Bogdana Popovića neprestano su na „ringu“ u „boksu“. Kad god je prvi dole, imamo lep izlet u umetnost i drugo; kad je gore, imamo „teoriju reda po red“, hirurški i operacije po delima i analizu koja ide do

(1) Ovaj tekst pisan je 1937. godine.

„paljetkovanja“. Potčinjen i podređen, taj razum — bez koga se takođe ne može — služi dobro njegovom tvoraštvu, ali čim se on dohvati „principa“ odoše kod njega i život i dar i delo.

Sećam ga se u jednom lepom i proizvođačkom trenutku Objavljen je rat 1914. Vraćao sam se sa studija na front odbrane Beograda. Naši smo se kod starog „Ruskog cara“. Bilo je sunce i Popović je bio raspoložen. Govorio mi je o Kročevu; estetičkoj teoriji. Bio je „im Wute des Gefechtes“. Svaki čas je preletao poneki topovski metak i rušio po varoši. Nije mu ni na pamet palo da se uplaši. Bio je neodoljiv kad je, usred takvih naših i svet-skih okolnosti, pod suncem koje je snažno svetlilo, govorio o umetnosti. Nigde ni trunka nije bilo tu onog uma koje je sve druge bacio čak u Niš ili čak u Nicu. Pominjem to zbog toga da ga i sa ove strane obasjam: sa strane koja je pravo njegova: sa strane slobodnog duha i obdarenog čoveka. Nije ovde u pitanju hrabrost, nego je u pitanju ta strast i ta tako visoka umetnička uzbuđenost koja ga nikada, nikada ne napušta i koja, kad je pod improvizacijom, o svemu daje vrlo visoko popeće umetničke izraze zahvaćene iz vrlo prijemljive i vanredno zatreptele prirode...

UMETNIK I MISLILAC

... Ta i takva radoznalost, prilično nervna i doktrinarska, razvila je u njemu još jednu zanimljivu stranu. To je ona da sve objasni i da sve dr ispočetka. To „ispočetka“, ponekad, dovede dotle da i zaboravi na pisca povodom

inostrane teme

PISANJE

„Čovek počinje da piše iz unutrašnjeg nagona i uz tvrdnju da mu je svejedno šta drugi misle o tome. A da se time zaradi novac — na to niko ne misli! Ali se uskoro javlja ambicija. Čovek bi htio da vidi svoje stvari štampane i nalazi da je njegova sopstvena produkcija kudikamo bolja od mnogo čega drugog što ispunjava novine. Honorar ne igra ulogu. Postoji čak i spremnost da se nešto doda samo da se sabrane pesme najzad pojave. A kad je prvi honorar primljen i kad čovek sebe, posle jednog tučeta članaka, već gordo smatra pripadnikom esnafa pišućih, sama čast odjednom ne zadovoljava više.

Ovim rečima Karl Cijak (Karl Ziak) u julskom broju časopisa „Wort in der Zeit“ počinje svoj članak sa gornjim naslovom. Članak zapravo predstavlja iznošenje najkarakterističnijih slučajeva iz knjige Valtera Kriga (Walter Krieger) „Materijali za istoriju razvika autor-skog honorara i cene knjiga“. Ako se u potrazi za pitanjem materijalnog uspeha pisaca prokrstari kroz šumu novinskih izveštaja, i kroz carstvo knjiga, pojavljuje se novi svet pun kontradikcija, iznenađenja, kometskog uspona i pobeđa kvalitativno manje vrednih. Literarna istorija finansijskog (ne-umetničkog) uspeha kaže Cijak, još nije napisana, ali je pripreme radnje za nju izvršio Krig svojom zbirkom činjenica, koja je interesantnija od mnogih romana i koja obuhvata šest vekova, od pronalaska štamparske veštine do naših dana. Mada je ova zbirka sastavljena gotovo isključivo od brojki, one pričaju biografije i osvetljavaju epohe.

„Svim cijijskim izdavačima neka posluži kao izvijenje to da honorar potiče od reči *honorarium* čije je prvobitno značenje počasni poklon. Jer, nijednom umetniku antike, kao ni svešteniku ni lečniku ne bi ni na um palo da se postavi na isti stepen sa zanatlijom i da dozvoli da za svoje delo bude plaćen. On je stvarao zbog stvaralačke radosti, a mecena se starao o njegovoj telesnoj dobrobiti“, veli Cijak, i iznosi dve krajnosti novijeg vremena. Prva je poznata sudbina siromašnog Defoa, koji je svoga „Robinzona“ zajedno sa svima pravima prodao za 20 funti; drugi je slučaj Margarete Mičel, o kojoj se priča da je svojim jedinim romanom „Prohujalo sa vihorom“ zaradila 2.500.000.— dolara. Između ova dva pola leži široka zona onih koji od svoga pera ne mogu živeti, a hteli bi to.

Vraćajući se u daleku prošlost, Cijak kaže da kao istočnjačka bajka zvuči činjenica da je persijski pesnik Firdusi za svoju *Sah-namu* primio 60.000 zlatnika. Ali zato još ni prve štampane knjige nisu donele svojim autorima ništa sem počasnih primeraka. Ni sam Luter nije za svoj prevod Biblije primio ni paru ho-

Prevedi jugoslovenskih pisaca u inostranstvu

Izdavačka kuća „Editorial Sudamerikana“ u Buenos Airesu objavila je u svojoj kolekciji „Horizont“ prevod na španski Andrićeve „Travnike bronike“. Ukusno i lepo opremljenu knjigu preveo je Miguel de Hernani s engleskog.

„Inostranaja literatura“ u Moskvi objavila je zbirku pripovedaka jugoslovenskog pripovedača Branka Ćopića pod naslovom „Srce u buri“. Ovu zbirku, koja sadrži 49 pripovedaka, sastavila je T. Popo-

va, a pogovor je napisao M. Bogdanov.

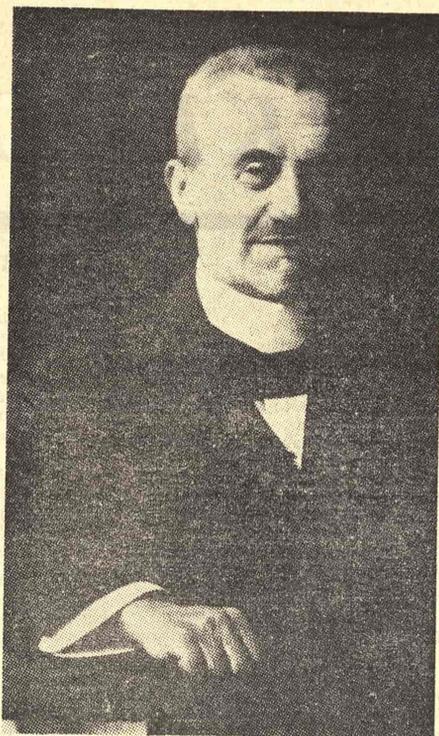
U SSSR-u je takođe ovih dana objavljen roman slovenačkog pisca Prežihova Voranca „Doherdob“ u izdanju Državnog izdavačkog preduzeća za lepu književnost u Moskvi. Roman su preveli sa slovenačkog E. Barutčeva i Aleksandar Romanenko, poznati prevodilac jugoslovenske književnosti na ruski jezik.

Austrijski časopis „Reč u vremenu“ koji izlazi u Beču,

doneo je u broju 7/1962 odlomak iz romana Miroslava Krleža „Na rubu pameti“, pod naslovom „Ljutnja u hotelu“. Roman „Na rubu pameti“ objavio ove jeseni na nemačkom izdavačka kuća „Stiasni“ pod naslovom „Bez mene“ u prevodu Ine Jun Broda, austrijske književnice jugoslovenskog porekla, koja je do sada prevela „Dolinu djetinjstva“ Josipa Barkovića i prepevala na nemački zbirku partizanske lirike pod naslovom „Ti, crna zemljo“.

Piše:

Branko LAZAREVIĆ

(Rad Uroša Predića)

koga je počeo da piše i, naročito, da govori. On je njega davno izbacio iz sedla njegovog na njegovu konju, i sam pojahao i dao se na put. Kad se na kraju osvrne, pisca nema više ni na obzorju. On ga se poštono seti, nađe ga, obide ga, i opet se da na svoj veliki let.

To naročito važi za njegove časove. To su najljepši časovi koji su se ikada čuli. Jedno vreme se Beograd slegao na njih tako da nije bilo mesta za studente. Jer je on zlatoust i

pun najlepših i najživopisnijih pojedinosti. Još više to važi za njegove „privatne“ razgovore; upravo konferencije. Nema im ravna. Virtuozi je reći i retko dobro tretira jedan predmet i održava temu. I gospodari publikom. Učionica je uvek bila bez ijednog šuma. Predavao je glasom uvek promuklim, ali prijatnim, kao pod sordinom. Govori dosta polako; tako da se može i da beleži. Izuzev kad napravi ekskurziju. One su bile slobodne, nevezane i pune poleta. U njima je davao primere, vezivao predmet sa drugim predmetom, ponekad je čak odlazio u druge domene da ilustruje onaj koji je bio pod pažnjom. Cesto je prekidao časove. Zalio se na grlo i na glavobolju. Imao je često podbule oči. Diskusije nije trpeo. I imao je silan autoritet. Učenici su ga se prosto plašili. Naročito nedarovitiji. Oni, nesrećnici, nisu mogli da udu u njegove stvari. Mahom su sve njegovo učili napamet, nerazumevajući skoro ništa. Bilo ih je koje je po nekoliko puta obarao. I tu je bilo neurastenije kod njega. Bilo je studenata za koje nije htio ni da čuje i koje je smatrao za glupake, iako su ti jandnici znali svaku reč koju je on izrekao. Ali je on osetio da je sve to papagajsko i da ne razumeju ni reči, kamoli rečenice. Jednoga je tako ispiti-vao, i samo je rekao: „Kevedo!“ Ovaj, uopšte, nije znao ni da li je to stvar ili ime. Kevedo je veliki španski pesnik, to je istina, ali je u istoriji svetske književnosti, koju je on preporučio za ispite na šest stotina strana, bilo dva reda o Kevedu. Popović je želeo samo elitu. Na studente je gledao sa visokog tornja. Na ženske studente, naročito. On je nalazio da ga ni najjači muški ne razumeju dovoljno. I, nalazim, da je imao pravo. On je htio samo elite intelektualce. Zaboravio je, upravo nije htio da zna, da sprema gimnazijske profesore. On je stvarno, bio profesor za profesore univerziteta. Bilo mu je skoro fizički nemoguće da se spusti do nivoa onih koji su došli da ga slušaju i tako je on uvek predavao samo nekolicini. Ti su imali šta da nauče i, naročito, mogli su, posle, slobodno da se bace na književnost i umetnost. To su ti koji su mogli s uspehom da prate njegove „izlete“. Jer, kažem, tu su bile izrečene njegove glavne misli: o „umetnosti radi umetnosti“, o ukusu, o „redu po red“, o filozofiji umetnosti, o teoriji književnosti, o estetici, ritmu, slici, razvitku književnih rodova, o emocijama, o psihologiji, o umetnicima, i o nebrojnom drugih stvari od kojih, poneke, nisu imale nikakve veze sa književnošću i sa umetnošću.

To su bile stvari koje smatram za glavne. Ali Popović nije želeo čak ni da se te i takve stvari ni pribeleže. Te tako lepe stvari, imalo se utisak, da ih on smatra za „vežbe duha“. I tako, i na toj strani, mora da se zabeleži njegova duhovna neurastenija. Tu je kriva „nauka“. Njemu, po prevashodstvu umetniku i misliocu, bilo je stalo do „nauke“. Jedno su ga vreme toliko bili obrlatili eksperimentatori, „psiholozi“, psiho-fiziolozi, fiziolozi, Ben, Grant Alen, Fechner, da je već bio skoro samo i i samo tako da radi u jednoj sredini u kojoj niko nije merio ni puls i u kojoj nije bilo nikakve laboratorije. I tako je on bežao od sebe. Naravno, ukoliko je mogao. Jer je talentat bio jači od „metode“ i „nauke“, i imalo se u tim „izletima“ osećanje da je mislilac na vrlo nadahnutom pravcu. I stvarno je bio. Ima u njegovim govorima i pisanim stvarima, stvari iz pravog ecipentra filozofije umetnosti.

Razmatram, kao što se vidi, vrlo slobodno ovu ličnost. I neprestano samo nju. Jer je ona sve. I ukoliko više mislim o toj njegovoj unutrašnjoj organizaciji, utoliko mi više nailaze misli. Čovek ih ne može ni da ograniči niti da ih negde zaustavi. Jer gde god dodirnem i ta; svet, sve se dalje otvaraju obzori. Kad se pomisli da je čovek pri kraju, vidi se da je tu početak novog puta. Svaki čas se menja vidokrug. To nije čovek, kao Škerlić, od dve tri jako izvučene crte. On je, kao dlanovi kod nekih zanimljivih ljudi, sav u crtama nekim. I svaka je stvar svoje vrste. Ako se hoće da govori o njegovom racionalizmu, materijalizmu i pozitivizmu i šta je to što je on našao u Spenseru, Darvinu, Benu, Grant-Alenu ili Sopenhaueru, to nije onaj racionalizam i tako dalje, o kome se zna da je to i to. To je savim nešto drugo. To je samo jedno zрно odan-de koje se posle razvilo, kao skoro zasebno, u čitavu sequoia giganta. I tako je sa svima njegovim osobinama i svojstvima. Svaki pravac ima da prođe kroz čitave naročite por-edane intelektualne, emocionalne, psihološke slo-jeve koji to na takav način „filtriraju“ da se prvobitna materija jedva i oseća. Zato i kažem, unutrašnja konstrukcija Bogdana Popovića nije od onih serijskih profesorskih koje možete za čas da stavite kao u kakvu hemijsku formulu. Ona se izmiče takvom modeliranju. Svaka strana te mnogostrane geometrijske figure mora zasebno da se posmatra i van para-grafa. Njegova osnovna senzitivnost, nervoja i trepetljivja, svakom sistemu daje naročiti beleg.

Nema ničega automatskog kod njega. Ničega, takođe, zanatskog. Sve njegove „naučne“ metode, iako mu nešto smetaju, jer su nakalem-ljene na jedan duh koji nije za to nikako — sve te metode nisu tako stvarne da bi mogle da poremete treperenje i slobodno reagovanje. Njegov rad nije rad onih profesora i naučnika koji proizvode radove preko naočara i knjiga. I kod njega to ide slobodno. Druga je stvar kad on teoretise. Onda on padne na jednu misao, ona ga ukoči, skoro paralise i, jednovremeno, dopadne mu se. Onda on postane jednolinijski i jednosmisleni i ide do kraja misli. Svaka misao ima svoj elastičnost. Ima svoj stepen koji može da izdrži. Posle toga, ona se sama na sebe baca, obara i pokazuje svoje neduge. Opasno je, dakle, kad Bogdan Popović teoretise. Teorijski postoji kod njega čista „umetnost radi umetnosti“. Praktički, njemu ne smetaju — naravno umetnički i s merom dozi-rano — primese socijalne, verske i druge. Zna i on da to jednom delu ne samo ne huđi — ako nije nametnuto — nego, naprotiv, daje viši stepen i snažnije tokove. On je nervozan na ono „nadahnute“ koje se tako često podvlači kad se ništa ne zna i kad se sve njemu ostavi jer se nema čemu drugom da ostavi. Nervozan na sve što nije skladno i spontano, on se ispižmi na razbarušeno i razbarušene i, darovit kao što je, pretera i, na umetnički način, bac na lomaču sve te nesrećnike.

NOVI MAKEDONSKI PESNICI

Danica RUČIGAJ

Jovan PAVLOVSKI

Petar BOŠKOVSKI

Petre ANDREEVSKI

PRSTI

19. NOVEMBAR 1944.

MAGLA

ZEMLJA I SUNCE

Dobroto osećaš li
Prsti donose prokletstva
Uzmi mojih devet prstiju
Jedan ću sačuvati za prsten
Dobroto, ako te ima.
Inače ću ih zakopati
U more pobesnelo.
Uzmi mojih devet prstiju
Sa sobom ih odnesi
U rosu njegovih noktiju
Što me čekaju svako veče
Kao hleb i so.
Dobroto ako te ima.
Prokletstvo će pomodreti
U meni.
Ako te ima i ako te nema
Dajem ti mojih devet...
Ime će im biti
U prstima,
U plaveti
Dobroto.

Zvučna magla obigrava gradom: jesen dolazi na crvenim zastavama. Visoko u vazduhu praskozorje otkucava prve, tople, relike reči. Nešto što je san i nešto što je leva strana mesečine, ostaje među nama, s krlju našom dopunjeno. Jedno ime, jedan narod pod ovim nebom dubokim. Deca trče ka školi gde se vojska sakuplja: Vetar im promiče kroz prste, a treba nešto da nauče. Između ulica na dve noge bunca pijana žena. Istorija i nešto slično njoj, crtama se ispisuje po ogradama. Interesantna će postati ova priča, kada se zapamti. Pre no što se pokrene, vrti se zeleni kišobran u dvorištu, vrti se na sve četiri strane sveta, a mi deca gledamo: veliki vojnici se osmejuje.

Obremenjen bojom oblaka
vetar puza dolinom s povijenom kičmom
horizont se prepliće niz grane drveća
Jedna povorka pitomih mrava
odnela je na pogreb
poslednji cvet leta
Da l' je ovo hajka za svim onim što
sakuplja septembar
ili samo poternica za prilajenim vodama
čim kamen zaboravlja da je kamen
Ostavljen kao biljeg sela
najviši dimnjak zvida nebo
u prostoru se villa veliki bič kiše
Dijeljena je zapostavila šumu
dozivajući se na zloslutnu zdveru
goveđa su nadmudrila podmuklo veče
Na noktima prstiju ljudi su pročitali
o dolasku ovog guseničavog prirepka noći
smirujući na vreme sene svojih plugova
Da imaš ruke za šalu pa da staviš na presticu
ovu prepredenicu što može i s dušmanom
da te združiti
Kraj ognjišta se tope njeni hladni lanci
Pa nikoga nije briga
što je samo dimnjak video
gde je kao svitac negde pala zvezda onog cveta
Sekire u tremovima seku ljuti dah ove magle

Orači hitjuć ka svome početku
zemljane spomenike postrojavaju
što se dime sa novog lica
Volovi žvaču vazduh
u vodenim kapima ga rastežu
oko njih se prepliću ubistva
U tuđu senu mi se zatvaramo
s pričama o svojim podvizima
Niko me neće razumeti sasvim
šta tražim u toj odaji
čiji ključ nosi jedno drvo
Ja sam novi početak za posao
tako udoh u njivu
Zemlja se vraća i povlači
sve je više osvetljenih čuda
novu religiju vodi sunce
Na jednoj slamci razdvajamo
poslednji susret dva mrava
došlih u noći od svojih džinžula
Jedan zaboravljeni požar među nama se obnavlja
pa tako ponovo kidišemo
sa svojim produženim telima

Radovan PAVLOVSKI

SEJACI

Zakopali smo duboko zardane plugove u zemlju
sa semenom zinulim za kišom za porodom
i kao bogovi seli smo da se odmorimo
Vode užurbano dišu i obnavljaju
svoj krug iskidan od plime
Jedna žena za razbojem
gleda izgrevanje mesečine
i njen poljubac kruži po svetu
Šume sam podvezao užetom
reke sam pustio sa izvora
i nju poljubih da živi kao porodičja
Meni Sejacu
otvara se plod s gorkim semenjem
I njih ću posejati
Izrastanje je lepota
Ležim nad brazdama kao nad žicama
i slušam muziku radanja
Mene ćete naći pod strehom šuma
kako duvam u još nerazvijene cvetove.
Stani da se gledamo u oči
i da branimo
ono što će nam se roditi
Ovo je
prvo proleće posle potopa.

Naum MANIVILOV

BREGALNICA

Ko tako razmnoži gole bregove
pa svijaju crtež svojega tela
Nevesto od svojeg nerazvenčana
Kada i tišina splamsava nad tobom
U svojim freskama nekoliko boja se bori
U promuklim grudima umorne vojske ti dišu
Golo kamenje liči na vojnike polegla ničice
Čiju krv niz polja raznosiš
Daleko negde crna svila nebo je zarobila
Pod tobom je trem isteženih voda
Iako te magla skriva od orlova
Oni ipak sanjaju tvoju vidljivost
Ne znajući koliko udovica ime ti proklinju
I daleka vina ime su ti napili
A do tebe stigli po ono što nije njihovo

Milan TERZOVSKI

KORACI U SEBI

Koračam u sebi tihom.
Iz dva izgorela neba u belutku
vetar razgomi čad.
Posmatram svet kao igračku detinjski i naivno.
Gubim se niz žute ledine,
plandujem pod teškim senama.
Naslanjam se do zida sraslog u meni u zelenilu
i detinjski pitam: — gde li su majstori ove lepote?
U ovom zidu su moja predvečerja,
u ovom zidu su moje noći,
u ovom zidu su moja proleća,
u ovom zidu su moji dani.
Kakva radost. Okrećem ruke od hladnog kamenja
na zelenom zidu ka zemlji,
nigde zemlje, nigde mekog perja.
Koračam u sebi sasvim tihom kraj planina,
kraj obala, kraj potoka i mišlim
ja sam besmrtno dete, a iz dva izgorela neba
u belutku vetar razgomi čad
i preko zelenog zida.

Ljubiša TAŠKOVSKI

ZASTO SI DOBRA ZEMLJA

Svaku noć te srećem kako se umorna vraćaš
seljačkim kolima
i svaka neuzorana brazda
muči te čim sklopiš oči
ja volim tvoju senu i radost
kada se raspevaju strumičke loze
kada se nakon jesenjih svadbi i pijanki
zabrinuto vraćaš u svoj dom
tada znam da si dobra zemlja
i iz svih tvojih boja i usana
toči se sunce i spokojan san
ja želim lepotu tvojih nevinih reka
i more preko kojeg zavoleh
tvoje lepe devojke
što su ti po igrankama i sedeljicama
pevali najlepše pesme zemljo
svaku noć te srećem kako se umorna vraćaš
u seljačkim kolima
i svaka neuzorana brazda
muči te što ostaje kraj topole golih.

Evgenija ŠUPLINOVA

OBALJE SU RAŠIRILE BELE RUKE

Ostavi šumne oblake neka sami plove
za zvezdanim tišinama što kriju tajnu visina
Dodaj,
obale su raširile svoje bele ruke.
Položi zlatnu glavu na tople grudi zemlje
i slušaj pesmu trava
i veliko srce života kako kuca.
Dodaj,
neka tvoji cvetovi dišu mladost.
Razvi crvena krila nad rekam što se gase
u naručju predvečerja.
Dodaj,
i smrznutu suzu u oku slavija rastopi.

Jovan KOTESKI

ELEGIJA

Ko je znao da će na tvoje rame
pasti mramor i plač žena.
Jesen je uvela trave, ovcari
su se vraćali kraj reka žureći ka moru.
Bosa se igra vetrova raznela
niz padine s cvetičima belim.
Već zahlađuje. Mermerni blokovi,
raznešeno lišće i uspomene.
Već zahlađuje. Pokraj plotova
neko polako šapuće: „Sneži, sneži...“

Ivan IVANOVSKI

PESMA PRVA

U modrim oku
uvlači se jedan mali
i pitomi morsk pejsaž.
Daljnje pogleda
proširuju se u nepreglednost
i dobijaju formu beskonačnosti.
Jedan mali
i pitomi morsk pejsaž
ulazi u pesmu.
Stihovi imaju radost u očima,
lučnost na dlanovima
i ljubav — veliku kao san ribara.
(Izabrao i preveo Branko KARAKAS)

iz starih dana

Nušić i Pera Todorović

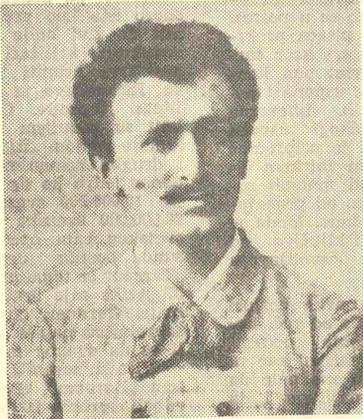
Prvi napad na Branislava Nušića

U svojoj desetogodišnjoj diplomat-
skoj karijeri (1890—1900) Nušić je pro-
veo nekoliko godina i na Kosmetu. Taj
period Nušićevog života i rada, iako
još uvek nije detaljno i svestrano proū-
čen, ipak je unekoliko poznat. O Nušić-
čevom prvom bavljenju u Prištini (kada
je on tek otpočinjao službovanje u Mi-
nistarstvu spoljnih poslova), međutim,
do sada se malo znalo, a ono bi naj-
verovatnije ostalo potpuno nepoznato
da nije izazvalo i napade na Nušića
preko štampa.
Dogadaj koji je izazvao ove napade
na mladoga diplomatu bio je beznača-
jan. Nušić je, naime, bio određen da za
izvesno vreme zameni na dužnosti ta-
dašnjeg vicekonzula u Prištini Luku
Marinkovića. Kako je bio pisar skop-
skog, Prištini najbližeg konzulata (iako
je u stvari radio u Beogradu u Mini-
starstvu), Nušiću je bilo naređeno da
krajem januara 1890. godine otputuje
u Prištinu. To je bilo prvo isprobava-
nje Nušićevih sposobnosti za diplomats-
ku službu, prvo „borbeno krštenje“,
ali i — zgodan povod Todorovićevim
„Malim novinama“ da u dva maha pišu
o Nušićevoj „nesposobnosti“ i „nespre-
mnosti“ za taj „ozbiljan zadatak“. Da i
ronija bude veća, Nušića je napao onaj
list koji je on pokrenuo i koime je bio
prvi urednik!

Napad na Nušića u prvom članku
(Da li je politika ili komedija, objav-
ljenom u broju od 25. januara 1890) ni-
je bio „direktan“. Članak je bio upućen
u vidu pitanja tadašnjem ministru spol-
nih poslova, generalu Savi Grujiću, ali
se može lako zapaziti da je glavna oš-
trica uperena protiv beogradskog „da-
čiča Nuše“. Pisao ga je najverovatnije
sam urednik, a ne „Jedan mnogogodiš-
nji učitelj iz Stare Srbije“, kako je
članak potpisan, jer se odmah može
videti da taj „učitelj“ bolje poznaje pri-
like u Beogradu i život „beogradskih
dačiča“ nego „svojih“ u Staroj Srbiji.
U članku se najpre govori o značaju
naših konzulata u Turskoj, „s kojim se
ne može terati šega i komedija“, a za-
tim otvoreno govori o nesposobnosti

„jučeranjih dačiča“. Kao kakva narika-
ča, ovaj „stari učitelj“ kuka nad „zlom
sudbinom“ srpske nacionalne misije i
„fatalnom greškom“ generala Grujića,
što će jedno kraće vreme prištinskog
konzula zamenjivati Branislav Nušić:
„Kuku, kuku, i sto puta kuku nama!
Grozni, bedni, kukavni Savo, kako li
češ izgledati ti, kako li ćemo izgledati
svi mi kad prvi put naš predstavnik g.
Nuša izade da nas prestavi pred tur-
skim valijama i pred radoznalim Srbi-
ma prištinskim, koji će dotrčati da vi-
de novog konzula srpskog... Grozni Sa-
vo! Znaš li toga g. Alkibijada Nušu
(pravo, cincarsko ime Branislava Nušića
je Alkibijad Nuša — primedba
D. V.), kome si poverio da zastupa Sr-
biju? Znaš li šta on ume, znaš li šta on
može, znaš li koliko on vredi, znaš li,
jadi te ne znali, Savo, da je to jedan
najobičniji beogradski dačić koji nema
ni potrebnih teorijskih znanja, ni naj-
nužnijeg poznavanja ma kog stranog
jezika, ni ikakva iskustva, ni jedne je-
zika, ni osobine koja bi ga preporučivala
za to visoko mesto. Najviše, i sve za
što bi, u najbolju ruku, g. Nuša danas
bio sposoban, to je da pod upravom ka-
kva iskusna i spremna čoveka bude
dve-tri godine konsularni slov (najmla-
di čata) u kakvom konzulatu, a ti od
tog nevinog dečka napravi nakaradu i
komediju, i od njega i od sebe, i od svi-
ju nas, ističući ga da bude zastupnik
Srbije u Prištini!“

Ovaj napad na tadašnjeg ministra
spoljnih poslova i ovo otvoreno nipoda-
štavanje Branislava Nušića nije, narav-
no, moglo proći bez reagovanja drugih
listova. Nušić je čutao i nije hteo, kao
što je i kasnije najčešće činio, da po-
meiše i odgovara, ali je u radikalnom
„Odjeku“ objavljeno, u vidu odgovora,
kratko „zvanično saopštenje“:
„G. Nušić nije postavljen ni za vi-
cekonzula ni za zastupnika konzulata,
ne je određen da vrši najnužnije kan-
celarijske poslove, dok je vicekonzul
na svom kratkom odsustvu. U Prištini
za sada nema ni pisara, ni dragomana
i sasvim je razumljivo da se konzulska

BRANISLAV NUŠIĆ

kancelarija ne može ostaviti bez nad-
zora.“
Ovakav odgovor sa „zvanične strane“
dao je povod za ponovni napad na
Nušića. U članku Hajd dilako, ti si
najlakša, objavljenom u „Malim novi-
nama“ 31. januara 1890. godine, „stari
učitelj“ ponovo je uperio svoje pucalj-
ke na „nesposobnost“ i „nedoraslost“
zamenika. „G. Nušić je — kaže se u
tom napisu — danas sve i sva u pri-
štinskom konzulatu... U njegovim ru-
kama su kancelarije i sva dokumenta,
kasa, on prima, on dočekuje, on ispra-
ća, on radi sve i sva“, ali „goveđa gla-
va isuviše je velika za jednog mačka“,
jer Nušić je „čovek koji niti zna mesna
jezika, niti poznaje službu i kancela-
riju u koju je došao“ i čak se „u kon-
zulatu ne ume ni okrenuti!“
Sta je bio pravi razlog ovakvom pi-
sanju „Malih novina“ i ovolikom ni-
podaštavanju Branislava Nušića?
Po svemu sudeći, razlog je bila lična
netrpeljivost i surevnjivost. Nušić je
već u to vreme bio poznat i kao knji-
ževnik i kao novinar i sigurno je svo-
jom snalazljivošću i okretnošću izaz-
vao zavist mnogih, pa i Pere Todorovi-
ća, a može biti da je Todorović pisao
protiv Nušića i na mig kralja Milana,
kog je Nušić bio napao u pesmi Pogreb
dva raba. Bilo kako bilo, tek Nušić je
počeo da trpi udarce (kasnije ga je kri-
tika, kao po dogovoru, u najvećem
broju slučajeva napadala) još na po-
četku svoje književne i službeničke ka-
rijere.

Dragoljub VLATKOVIĆ

vesti

BREHTOV TRIJUMF U FRANCUSKOJ

U berlinskom nedeljnom li-
stu „Sonntag“ Andre Miler o-
pisuje uspehe Brehtovih pozori-
šnih komada kod francuske
kritike i publike. Pre pet go-
dina Brehtovo delo je u Fran-
cuskoj poznavao samo mali u-
pućeni krug. Interesovanje je
otpočelo kad je „Berliner En-
semble“ gostovao u Parizu.
Čeo niz francuskih pozorišta
— među njima i najznačajnija
— daje i sad Brehta, li se
priprema da prikazuje njego-
ve komade. Žan Vilar za re-
žiju „Zaustavljeni uspon Artu-
ra Uija“ dobio je nagradu fran-
cuskih kritičara, koja se daje
za najbolje inostrano debitran-
je. U pozorištu „Rekamje“,
prikazuje se „Dobri čovek iz
Seuana“, a sprema se i pred-
stava „Života Gailijejevog“,
„Komedij Francez“ priprema
„Prividenje Simone Mašar“.
Kritika je kao senzaciju o-
cenila predstavu „Svejk“ u

drug. m svetskom ratu“ u po-
zorištu „Sanzelize“. O ovoj
predstavi je u listovima išlo
više od tristošest oduševljenih
kritika.
Pozorišni ljudi, prevodioci i
estetičari koji rade na Brehtov-
kom popularisanju u Francus-
koj uglavnom su pripadnici
im se rad spreči propali su
potpuno. Brehta čak i poreske
vlasti tretiraju kao klasičnog
autora. Prema zakonu poreske
olaksice uživaju dela jedino
onih autora koji su mrtvi naj-
manje pedeset godina. Samo
u naročitim slučajevima čini
se izuzetak.
Dubinu i značaj Brehtovog
pozorišta u Francuskoj dokaz-
uje i slučaj Artura Adamo-
va, jedne od vodećih ličnosti
apsurdnog teatra. Kad se Ada-
mov upoznao sa Brehtovim de-
lom, pod njihovim uticajem
napustio je svoj raniji stav i
pravac i postao vesnik napred-
nog i društveno-kritičnog po-
zorišta.

Novi broj „Bibliotekara“

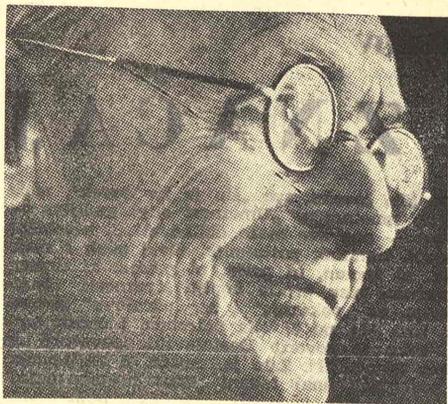
Pre izvesnog vremena štam-
pan je drugi broj „Biblioteka-
ra“, organa društva Bibliote-
kara Srbije, za 1962. godinu.
Na uvodnom mestu objavljen

je govor Čedomira Minderovi-
ća, upravnika Narodne bibli-
oteke Srbije, koji je održao na
Trinaestoj godišnjoj skupštini
Društva bibliotekara Srbije 2.
marta 1962.

Novo izdanje Gramšijevih dela

Pre dvadeset pet godina u-
mro je u fašističkoj tami
osnivač komunističke partije
Italije Antonio Gramši, odli-
čan marksistički kritičar i te-
oretičar. Povodom ove godiš-
njice izdavač Mondadori pri-
prema novi izbor Gramšijevih
dela koja će biti objavljena u
zbirki Il Saggiatore. U prvom
delu antologije objaviće se pi-
sma iz tamične, a u trećem
najznačajniji deo Gramšijevih
„svezaka“ pisanih u zaroblje-
ništvu. Izdanje pripremaju Da-
niro Ferata i Nikolo Galo uz
pomoć profesora Đakoma Đe-
benedetijsa. Vest o ovoj ediciji
primili su i Palmiro Toljati i

Mario Alikatā, koji su uredi-
vačkom odboru predali desetak
nepoznata dokumenta od veli-
ke vrednosti. Pored šest knji-
ga „svezaka“ u Einaudi-izda-
nju, pojavio se u dvema knji-
gama i izbor iz Gramšijevih
članaka pisanih između 1915. i
1921. Nova dokumenta se u I-
taliji očekuju s velikim inte-
resovanjem. Časopis Evropske
zajednice pisaca „Europa Let-
teraria“ organizovao je disku-
siju o ovom izdanju, pa je uz
odobrenje izdavača Mondadori
i Instituta Gramši objavio dva
dosad nepoznata pisma, pr-
venstveno biografske sadržine.

Nastavak sa 1. strane

Jasno je da Valeri shvata kulturu kao nadnacionalnu i nadrasnu tvorevinu. On sam kaže da „evropski čovek“ ne može biti definisan „ni rasom ni jezikom ni običajima“. Ono što treba da ga odredi jeste neka vrsta voluntarizma inspirisanog sveuču o svojoj kulturnoj misiji i ulozi u svetu.

Ova Valerijeva razmišljanja podstaknuta su katastrofom koju je izazvao prvi svetski rat. Ako se složimo sa tim da postoji, ma kako definisan, pojam evropske kulture i evropskog duha, onda moramo konstatovati da on ni pre prvog svetskog rata, zapravo nikada nije bio faktor međusobnog zblizjenja i izmirenja evropskih naroda. Treba samo prelistati bilo koji period istorije evropskih naroda pa ćemo videti koliko su beznačajni ulogu igrali elementi koji spadaju u zajedničku riznicu evropske kulture.

I pored toga što je napisao odu evropskom duhu, Valeri je psumnjao u sam duhovni i moralni kvalitet evropske kulture:

„Mi kulturni narodi“, tako počinje esej o krizi duha, „mi sada znamo da smo smrtni. Slušali smo o čitavim svetovima koji su išezli, o državama koje su bezdan iznenada progutali sa svim njihovim stanovnicima i svim njihovim orudima; potonuli do neistraživog dna stoteća zajedno sa svojim bogovima i svojim zakonima, svojim akademijama i čistim i primenjenim naukama, sa svojim gramatikama i rečnicima, sa svojim klastičarima, romantičarima i simbolistima... Elam, Niniva, Babilon bili su samo zvučna imena i potpuna propast ovih svetova bila je za nas isto tako beznačajna kao i njihovo postojanje. Ali Francuska, Engleska, Rusija mogle bi isto tako biti zvučna imena. I Luzitanija je zvučno ime. I mi vidimo sada da bezdan istorije ima prostora za sve. Osećamo da je jedna kultura tačno tako propadljiva kao i pojedinačan život... Videli smo, sopstvenim očima smo videli kako su najsvetliji rad, najtemeljnija disciplina i napor morali da služe jezičnim ciljevima. Toliko užasa ne bi bilo moguće bez toliko izvrsnih osobina. Bilo je potrebno bez sumnje mnogo znanja da bi se za tako kratko vreme pobili toliki ljudi, da bi se tolika dobra proćerdala, toliki gradovi uništili; ali ne manje bile su potrebne za to i moralne snage. Nauko i dužnosti, zar ste i vi sad postale sumnjive?“

Vera u evropsku kulturu išezla je; da saznanje ništa, baš ništa ne može da spase — dokazano je; moralne pretenzije nauke smrtno su pogodene, nauka je takoreči obećana surovošću svoje praktične primene...“

Suočen sa krvavom i zavadenom Evropom, sa iskustvima i saznanjima koja je doneo prvi svetski rat, Valeri je posumnjao u samu vrednost kulturnog fenomena. Pripadnost jednoj istoj evropskoj kulturi nije sprečila evropske narode da učestvuju u međusobnom ubijanju ni tada a ni dvadeset godina kasnije: u

KRIZA EVROPSKOG DUHA

i Heseova koncepcija kulture

stvari, Evropa nikada nije ni znala za mir.

Doduše, to što kažemo za Evropu važi i za ostali svet, za sva geopolitička i kulturna područja. Svuda su se klasne, verske, nacionalne ili ekonomske razlike pokazale kao nadmoćniji faktor u odnosu na kulturne vrednosti. Ako je i evropska kultura pala na ispitu humanosti i solidnosti, to bi u prvom redu značilo da su bile preterane i neopravdane nade koje su evropski intelektualci polagali u kulturnu samosvest Evrope.

To nam daje povoda da se zapitamo koliko je Valerijeva formula izraz istorijskog šematizma i koliko se stvarno zasniva na živim i psihološkim tokovima neposredne istorijske samosvesti. Valerijeva definicija predstavlja u stvari kolosalnu istorijsku apstrakciju, jer ni jedan evropski narod ni u jednom trenutku svoje istorijske aktivnosti nije doživio svoju pripadnost evropskoj kulturi u gornjoj shematskoj formuli kao svojju jedinu i totalnu istorijsku i psihološku egzistenciju. Kulturni doživljaj svakog pojedinog evropskog naroda, bez obzira na teorijski ispravnost Valerijeve formule, određen je nizom lokalnih, etno- i geopolitičkih faktora i svi oni na jedan nepredvidljiv način sudeluju u njegovom formiranju. Samo tako može da se objasni činjenica što elementi zajedničkog u kulturnoj fizionomiji raznih naroda nisu istorijski predstavljali osnovu zblizjenja u onoj méri u kojoj bi to zahtevala i nalagala njihova prividna apstraktna srodnost.

Otuda, kada danas govorimo o krizi evropskog duha i jedinstvene evropske kulture potrebno je imati u vidu distinkciju između pojma kulture kao istorijske egzistencije i pojma kulture kao apstraktne filofske sheme i sinteze. Isto tako ne treba brkati ni izjednačavati društvene izižavače te krize sa njenim kulturnim i idejnim aspektima.

Mit o propasti Zapada, u raznim svojim varijantama i vidovima, mnogo je stariji od kulturnološkog pojma Zapada. Ljudska misao najpre je bila okupirana opštim i univerzalnim pojavama težeći nesvesno da svom uskom i lokalnom iskustvu da značenje i vrednost kolosalne, univerzalne, kosmičke istine. Pa ipak, taj „prisni“ odnos sa Kosmosom nije ništa drugo do obrnuta projekcija čovekove antropomorfne svesti. Kad govori o propasti Kosmosa, on govori u stvari o pripadljivosti svojih zemaljskih stvari. Konkretno doživljaj skriva u sebi shemu univerzalne istine.

U tom smislu i ovaj mit ponavlja jednu apstraktnu istinu o pripadljivosti svega što je ljudsko. Njegov daleki i ako ne neposredno genetski izvor moglo bi biti prve predstave primitivnih naroda o „večnom“ kruženju stvari i cikličkoj zakonitosti njihovog uništenja, o večnom ritmu „život-smrt“. Antička filofska misao svakako se inspirisala i tim ar-

senalom mitskih predstava ili bar svakodnevnim iskustvom na koje su i one zasnovane kada je formulisala i prihvatila ideju o propasti kao prirodnu i egzaktnu činjenicu. Demokrit je prvi evropski mislilac koji je mitsku ideju o propasti sveta, zasnovanu na primitivnoj opservaciji cikličkih izmena u prirodi, izvukao iz mitskog anonimneta i uzdigao do egzaktne nužnosti: on je na osnovu svoje atomističke teorije i mehaničke vizije neprekidnog spajanja i razdvajanja atoma došao do formule o neprekidnom propadanju i nastajanju svetova. Hrišćanstvo je svojom apokaliptičkom vizijom dalo novi impuls ideji o propasti, a narodna tradicija sačuvala je misao o svetskom požaru iz koga će se ponovo roditi novi svet. Spengler je filo-

U jednoj kompromisnoj formuli ti bi elementi bili: građansko društvo, privatna svojina, individualistički duh, faustovski nagon za saznanjem itd. To su elementi koji, u kombinaciji sa drugim momentima koji određuju spečificiran istorijski karakter jedne nacionalne, kulturne i političke egzistencije, sudeluju u formiranju apstraktno sinteze koju nazivamo „evropska kultura“.

Jasno je da i gornja formula neizbežno mora da trpi od ne-tačnosti i nepotpunosti čim je izložimo egzaktnijoj analizi. Opređelili smo se za faustovski nagon za saznanjem kao element evropske kulture sinteze, ali svesni smo toga da naporedo sa njim egzistira i orfičko-mistični element iracionalne vizije; naglasili smo individualistički duh i privatnu

HERMAN HESE

STUPNJEVI

*Kao cvet svaki što vene i svaka mladost
Starosti uzmiče, svaki života stupanj cveta,
Vrlina svaka cveta i svaka mladost
I ne sme trajati večno, no u svoje vreme,
A srce mora na svaki zov života, sveta,
Spretno za rastanak i početak novi da biva,
Sa sebe hrabro da skine tuge breme
Da bi se drugim i novim vezama dalo.
U svakom početku mađija i čar je živa,
Koja nas brani i pomaže da bi se živeti znalo.*

*Mi proći moramo prostor za prostorom vedro,
Ne ostati nigde kao u domovini ne prekimuti puta,
Duh sveta ne želi da zarobi nas i sputa,
Već stupanj za stupnjem da diže nas i širi štedro.
Jedva nam jedan životni krug je blizak
I prisno smo se navikli, malaksalost tad preti,
Ko spreman je za putovanje i za polazak
Taj se navici što slabi može oti.*

*A možda smrtni čas nam može da objavi
I novim prostorima mlade da nas preda,
Života zov nam prestati neće nikada...
Pa hajde, srce, oproštaj uzmi i ozdravi!*

(Prevela Milica STEFANOVIĆ)

sofski i kulturološki, na osnovu biološko-organiciističke analogije, formulisao savremenu ideju o propasti Zapada, a oba svetska rata iz osnova su poljuljala veru u evropsku kulturu.

Postavlja se pitanje: na koji način danas, u osvit atomsko-kosmičke ere, možemo govoriti o krizi evropskog duha i kulture? Da li i za nas pojam te krize ili vizije propasti Evrope ima isto značenje koje je imala i za naše prethodnike, evropske mislioce? Kad kažemo evropske, mislimo na one intelektualce koji intimno osećaju prisustvo te jedinstvene kulturne fizionomije koju oličava pojam evropskog duha. Ali šta je to „evropski“ duh, kakó da ga danas definišemo?

I pored toga što je „evropska“ kultura apstraktna sinteza koju evropski narodi nisu prihvatili kao jedinstvenu kulturnu formulu, ipak se ovaj termin može u-potrebiti, uz sve nužne prethodne ograde, kao uslovni okvir, kao zajednički imenitelj i nosilac nekih bitnih odredbi koje se mogu podvesti pod pojam „evropskog“.

svojinu, ali naporedo sa njom egzistira, bar sve do pre nekoliko decenija kao lhtenje ako ne kao realizacija, i duh kolektivne integracije i utopijska vizija sveta; počeli smo gornju formulu sa građanskim društvom, a tu, na naše oči, u sreću Evrope, nikla je teorija komunizma a polovina Evrope već je praktično negirala svoju građansku fazu.

Očigledno, pojam „evropskog“ veoma je neprikladan i nedosledan kad su u pitanju čisto građanske klasifikacije stvari. Iako su građanski intelektualci u pravu kad posmatraju društveni razvitak Evrope do XX veka, ipak je činjenica da se baš u toj građanskoj fazi evropske kulture začelo ono što je omogućilo savremeni društveni, naučni i kulturni razvoj; u svojoj najgrađanskijoj fazi, evropska kultura i civilizacija pripremila je negaciju građanstva.

Zar nije onda vreme da se izvrši revizija pojma evropske kulture i da se mit o propasti Zapada shvati ne kao anticipacija istorijske presude integralnom pojmu evropske kulture nego kao

propast o odumiranju u toj sintezi onoga što ne može da održi korak sa vremenom? Prema onome što je stvorila i što sada stvara i čime podstiče najprogressivniji razvoj u svetu, evropska kultura se pokazala praktično neuništivom, jer ono što je u njoj najvitalnije, ona je već predala budućnosti. Genijalnom definicijom Valeri je otkrio osnovna svojstva evropske kulturne morfologije: najintenzivniju moć zračenja skopčanu sa najintenzivnijom moći apsorbovanja. Mi bismo dodali: tu osobinu evropske kulture potvrdio je i savremeni društveno-politički razvoj u svetu, od Oktobarske revolucije do naših dana.

Pred evropskom kulturom i evropskim duhom nalaze se danas dva puta: jedan put vodi u kulturnu stagnaciju i konzervaciju onoga što se do nedavno prihvatilo kao tekovina građanske kulture Zapada. Taj put neminovno i logično vodi u podizanje brana i ograda prema ostalom svetu, u izolaciju Zapada koji sebe smatra jedinim legitimnim nosiocem evropske kulture. Drugi put vodi u razmicanje svih granica i brana, u sve-evropsku i svetsku integraciju.

Najprogressivniji element evropske kulture jeste faustovski saznavalački nemir, njen istraživački nagon. On ne podnosi stagnaciju. Onako kako je zamišljena, integracija Zapada, međutim, treba da dovede do sistematske konzervacije postojećeg, da spreči prodiranje novih vrednosti i sadržaja koji su nikli u križu same Evrope i od kojih Zapad zazire. Zapad mora da prevlada raskorak između tehničko-tehnološkog napreda i pogleda na svet: američki kosmonauti spremaju se na put u svemir sa hrišćanskom kosmologijom u glavi i građanskom uskožrudnošću u srcu, dok kosmos traži kosmopolitsko građanstvo i ideologiju.

I pored toga što je razbijen obruč građanske ideološke uskožrudosti, evropski čovek još uvek nije izgradio novi sistem duhovnih vrednosti, već jedino njegovu ideološku shemu. Univerzalizam i kosmopolitizam, i pored postojanja Rimske imperije i univerzalizma hrišćanske crkve, nisu mogli doći do istorijskog izražaja u pozitivnom već samo u negativnom smislu: oni su se srozali do principa svetske ekspanzije, rasnih i verskih progona i eksploatacije u svetskim razmerama, u mesto da se uzdignu do principa svetske tolerancije i humanizma.

Taj zadatak stoji pred našim vremenom: mnogi pisci i mislioci građanske Evrope bili su toga svesni. Hese je jedan od onih koji su van Evrope tražili inspiraciju da reše aktuelne probleme izazvane krizom evropskog duha. Problem kulture Hese je shvatao kao psihološki problem i imperativ evropske kulture i građanskog puritanizma. Iako se odigrava na jednom određenom psihološkom području, Heseova individualna problematika implicira težnju za novom kulturnom sintezom. Njegovu prihvatitajne induskih i kineskih uticaja, u formi stare istočnjačke mudrosti i filofsije, pokazuje spremnost potmladenog evropskog duha da proširi svoje preživele kulturne sheme i da se upusti u novu igru kreacije iz kojih treba da se rodi novi sistem duhovnih vrednosti. Mađa ograničeno svojom pripadnošću građanskoj Evropi, Heseovo delo snažno upućuje u jednom pravcu koji je za savremeno čoveka postao neizbežan: to je razbijanje začaranog kruga zapadnjačke kulturne samodovoljnosti i poziv narodima sveta da ravnopravno učestvuju u izgradnji nove, kosmopolitske kulture.

Zoran GLUSČEVIĆ

Nove studije o Dositeju

Cetvrta knjiga „Kovčevića“, publikacije Vukovog i Dositejevog muzeja, cela je posvećena Dositeju, jer je izišla kao jubilarna sveska povodom 150-godišnjice njegove smrti.

U članku Dositejeve interesovanje za dela engleskih moralista XVII i XVIII veka Vera Javarek utvrđuje neke od Dositejevih izvora za Sovjete zdravoga razuma. To su filofsomoralisti: Lok, Taker i Seftsbri. Njihove ideje Dositej je proširio u četiri poglavlja ovog svoga dela. Ovim radom V. Javarek je proširila svoju dokumentaciju o uticaju engleske moralne filofsije na Dositeja.

Jovan Deretić u studiji Dositej i Ruso raspravlja o odnosu ova dva prosvetitelja; taj odnos dosad nije bio dovoljno proučen. Deretićev rad baca novu svetlost na idejnu Dositejevu vezu sa Rusoom. Iz nekoliko aluzija u Dositejevim delima, Deretić zaključuje da je Dositej morao i neposredno poznavati dela Rusoa. Sa velikim poznavanjem je dato poređenje Dositejevih i Rusovljevih socijalno-političkih, etičkih i prosvetiteljskih pogleda i ideja.

Milivoj Sironić u svojoj obimnoj studiji Esopska Basna u „Basnama“ Dositeja Obradovića ističe da su raniji istraživači grešili kada su tražili izvor Dositejevih basanama u originalima Esopa i Fedra (koji su u Dositejevo vreme bili još u rukopisu pa ih on nije mogao poznati) i u zbornicima basana koji su štampani posle Dositejeve knjige Basana. Izvore Dositejevih basanama Sironić je tražio i nalazio u mnogim zbornicima grčkih fabulista Esopa i Babrijana i rimskih Fedra i Avlijana, u stvari u parafrazama njihovih basana.

Ilija Keemanović u radu O nekim Dositejevim težnjama i zamislima u delovanju bosanskih ranjivača, a napose Ivana Frana Jukića iznosi vrlo zanimljiv materijal o interesovanju franjevača, naročito Ivana Frana Jukića, za Dositejevo delo. Na Jukića je Dositej uticao: verskom tolerancijom, težnjom i radom na prosvetljanju naroda i kritičkim odnosom prema kaluderskom parafazizmu, samoživoti i raspuštenom životu i osudom sujeverja. Za sve ovo Keemanović nalazi potvrde u Jukićevim postupcima, pismima i književnim delima.

U svome radu Proda Dositejevih dela, Teodora Petrović iscrpno je proučila kako se kretalo rasturanje Dositejevih knjiga. I pored slabe prode Dositejevih knjiga, njegove ideje brzo prodiru u naš društveni život.

Aleksandar Mladenović u studiji Grafijska i jezička ispitivanja rukopisa Dositeja Obradovića ispituje grafiju, pravopis i jezik Dositejevih pisama, autografa (koje je nedavno izdala Matica srpska) i njegovih zapisa na knjigama dalmatinskih manastira. S obzirom da su ovo jedini Dositejevi sačuvani autografi, ovaj rad je vrlo koristan i značajan, jer pruža pouzdan jezički materijal. Mladenovićevo ispitivanje uglavnom potvrđuje, nekad i dopunjuje, zaključke sužvećene studije Jezik u delima Dositeja Obradovića.

Borivoje Marinković objavio je u prilogu Novi podaci o Dositeju Obradoviću, jedno do danas malo poznato Dositejevo pismo, u kome ima neuočenihi podataka o Dositeju, dok u drugom prilogu, Budimsko izdanje Sobranja, utvrđuje da su izdanja ovog Dositejevog dela iz 1807, 1808. i 1825. godine jedno isto izdanje sa izmenjenom naslovnom stranom.

„Kovčević“ ima i nekoliko korisnih beležaka od Krešimira Georgijevića, Ljubomira Đurkovića-Jakšića i Ljubomira Nikića.

Borivoje Marinković je dao Prilog bibliografiji radova o Dositeju Obradoviću, koja obuhvata period od 1959. do 1961. godine.

„Kovčević“ je, očevdno, i među mladim našim naučnim radnicima oživeo studije o Dositeju i Vuku, i već se sa ove četiri svoje knjige afirmisao kao jedna od najistaknutijih publikacija u oblasti istorije književnosti. (J. S.)

PRJMLJENE KNJIGE

Aleksa Santić: PESME, „Prosveta“, Beograd 1962. Priradio za štampu dr Vojislav Đurić. Namenjeno učenicima i široj publici, izdanje sadrži relativno širok izbor iz pesničkog dela Alekse Santića.

Džejmz Metju Bari: PETAR PAN, „Prosveta“, Beograd 1962; biblioteka KADOK. Preveo Aleksandar V. Stefanović.

Maksim Gorki: DETINJSVO, „Prosveta“, Beograd 1962; biblioteka KADOK. Preveo s rusko Marko Vidoković.

Leone Burliage: PUK I NJEGOVA DRUŽINA, „Prosveta“, Beograd 1962; biblioteka KADOK. Prevela s francuskog Dana Milošević.

i izbor Petra Laste. Bibliografija Antuna Banca i podaci o životu: Vida Barac.

Avugst Cesarec: IZABRANE PJESME, „Matica hrvatska“, Zagreb 1961. Izbor i pogovor Ladislav Zimbrek.

Gustav Krklec: IZABRANE PJESME, „Matica hrvatska“, Zagreb 1961. Uredio Dragutin Tadijanović. Izbor i pogovor Saša Vereš.

VI. Filipović: KLASIČNI NJEMACKI IDEALIZAM, „Matica hrvatska“, Zagreb 1962. Studija o Kantu, Plhteu, Selingu i Hegelu, sa njihovim odabranim tekstovima.

Dr Dragiša Živković: RITAM I PESNIČKI DOŽIVLJAJ; „Svjetlost“, Sarajevo 1962. Studija o pesničkom izrazu i stilu od Branka Radičevića do Alekse Santića.

Novi eksponati u Britanskom muzeju

Medu nedavno nabavljenim eksponatima Britanskog muzeja treba pomenuti ilustrovani persijski rukopis iz XV veka. To je kalgrafski ispisani primerak Firdusijevog „Epa Kraljeva“. U ovaj „Sahnami“ nalazi se 80 dovršenih i devet nedovršenih minijatura arhaičkog provincijsko stila koji je od velikog značaja za istoriju persijske umetnosti, ma da ne odražava sjaj timuridskog perioda. Rukopis, koji je sada povezan u dve knjige, kopiran je 1446. godine za riznicu Amir Muhamada ibn Murtaza, malo poznatog vladaoća Mazaršana na južnoj obali Kaspijskog jezera.

Ostali nedavno nabavljeni eksponati orijentalne umetnosti jesu dva eksponata iz ko-

lekcije Jakoba Epštajna: figura žene, koja predstavlja najtepsi primerak indijske skulpture iz te zbirke, nastala je u IX veku.

„Veliki mak“ i „Poslednji koktel“ štampani u inostranstvu

Prema najnovijim informacijama, satirični roman Erha Koša „Čudnovata povest o kintu velikom takođe zvanom „Veliki Mak“ ovih dana je objavljen u SAD. Roman je izišao u izdanju poznate izdavačke kuće „Harkort end Brels“ iz Njujorka.

U svojoj najnovijoj knjizi „Izgubljeni putnici“ (The Lost Travellers) profesor Bernard Blekston analizira različite vidove putovanja početkom 19. veka. On smatra da su ta pu-

Takode se saznaje da je indijski list „Misao“ nedavno počeo u nastavcima da objavljuje roman Čedomira Minde-rovića „Poslednja koktel“. List „Misao“ izlazi u Delhiju na engleskom jeziku. Minderovićevo roman objavljuje se u prevodu Luke Semenovića.

Mitovi o putovanjima engleskih romantičara

U svojoj oshova poezije i da njihovo proučavanje baca svetlost na njena značenja; odno-Blekston analizira različite vidove putovanja početkom 19. veka. On smatra da su ta pu-

Broj izvoda iz dela šestorice pesnika: Blekja, Kouliridža, Vordsvorta, Bajrona, Selija i Kitsa. Blekja, iako je bio „družbovni putnik“ predstavlja model za lutanje koje se ponavlja kod svih tih pisaca. Bajron postaje centralna ličnost epohe.

Čitaoci o kojima se malo zna

Ovih dana je jedna manja grupa pisaca iz svih narodnih republika provela nekoliko dana na autoputu, putujući duž trase, susrećući se, iz dana u dan, sa novim grupama mladih graditelja, doživljavajući neprestano nova iznenađenja i radujući se neponovljivoj raznovrsnosti susreta s njima.

Nakon napornih časova rada i stručne nastave gotovost tih mladića i devojaka da u razgovoru sa književnicima završe svoj plodni radni dan nije bilo jedino iznenađenje i jedino njihovo prijatno iskustvo. Obaveštenost i visoka književna kultura tih mladih ljudi, njihova bogata čitalačka stručnost i želja da sami između sebe ili uz pomoć svojih gostiju književnika, manje-više svojih vršnjaka, razjasne svoje zablude, raščiste svoje predstave i obogate fond svoje obaveštenosti nije bila samo simptom za svaku mladost tako osobene gladi za novim horizontima i novim dubinama znanja, nego, takođe, izraz jedne simpatične, isto tako mladaćke, pobude da reše svoje unutrašnje i međusobne nedoumice koje ih prate u njihovom koraćanju kroz svet literature i pokušaju, dirljivo naivno, da svaku činjenicu, svaku predstavu, svakog omiljenog pisca ili dragog književnog junaka postave na mesto koje mu pripada ili na mesto na kome bi oni voleli da ga vide.

Ti čitaoci o kojima se malo zna, o kojima se gotovo nikad ne piše, pravi su, možda jedini pravi, čitaoci, jer se oni knjiži predano i bez predrasuda potpuno povravaju. Živeći u svetu svoje prijemčive i svega žedne mladosti, van središta književnih politika, literarnih svada, ogovaralačke pomame, krada i prekrada i, vrlo često, snobovske literarne praznoglavosti, verujući isključivo u jedini pravi književni svet literarnog rada i plodnih stvaralačkih muka i samoća, oni jedino kroz knjige koje čitaju posmatraju maštovito — stvarni svet svojih junaka i drage ličnosti svojih književnih „zvezda“.

Mada su sudovi tih čitalaca ponekad naivno površni, a katkad neuko pogrešni, oni nikad nisu neiskreni ni zlonamerni. Ako ponekad tvrdoglavno veruju u svoje zablude oni će ih braniti upereni da se bore za najistinitije istine. Oni su najlepši primer čitaoca koji stoji suočen sa svojom omiljenom knjigom, gotov da uranjajući u njene tajne do samozaborava živi u njenom svetu dok ne otkrije sebe u dragom junaku, nikad ne oprštajući piscu što knjigu nije vodio onako kako bi on htio da živi svoj maštoviti život.

Susreti pisaca sa ovakvim čitaocima i ovakvih čitalaca sa piscima gotovim da otvoreno govore o svojim uverenjima, svojim ljubavima i svojim problemima, obostrano su dragoceni. Dok se čitaocima otvaraju vrata jednog sveta koji, jasnije ili nejasnije, naslućuju, a koji bi hteli što potpunije da upoznaju, pisci kroz susrete sa ljudima koji veruju u svet njihovih knjiga, koji vole njihove junake i sa njima žive, duboko oplađuju svoje iskustvo. Mada se tokom ovakvih susreta ne rešavaju sve zagonetke, zablude i nedoumice, nego se stvaraju mnoge nove, njima se uvek treba radovati jer oni podgreavaju želju i za knjigama i za novim susretima i novim, uvek drukčijim doživljajem tih susreta.

Dušan PUVACIĆ

tribina

Ka samopoznanju naroda u literaturi

Nastavak sa 1. strane

družila ostvarenjima proznog, dinamičnog modernizma Crnjanskog i Petrovića. Na žalost, ovo je izgleda bio poslednji stvaralački odnos dvaju pravaca Moderne u nas; nova društvena stvarnost prenela je ulogu oplemenjivača prošlekovne tradicije na jedan pozni, isključivi izdanak našeg modernizma, koji je odustao od društveno-istorijski korisnog polemisanja sa pomenu- tom tradicijom. Danas, izgleda, stoji: kompleksno posmatranje naš modernizam je nastao i završilo svoj pozitivni tok veličinama Crnjanskog i Petrovića: ova linija nema preživelog stvaralačkog potomstva, koje je evropski univerzalno u nacionalnom. I razlozi, izgleda, nisu samo u banalnoj istoriji jedne zakasnelosti, jednog neukog i pukog presadivanja motiva u epigonskom ruhu, koje ne vodi računa o jednostavnosti stvari da se istorijski opravdana pozicija u jednim uslovima može, u promenjenim uslovima, izroditi u sopstvenu negaciju.

Mislim da se ne može zapostaviti važnost tvrdjenja da je literatura socijalizma jedan fenomen, koji uključuje velike mogućnosti stvarstinskih i tehničkih inovacija, ali i jednu društvenu osetljivost što je neprestano drži u kontaktu sa problemima realnosti, „Teoretičari“ — naslednici našeg modernizma gube iz vida da se funkcija čovekova ne iscrpljuje njegovim stremljenjima ka usvajanju ideje o opštosti ljudskog; oni predviđaju potrebu jedne sinteze čovekovih napora i učestvovanja u „potcenjenim“ oblastima ljudskog postojanja — u krugu zajednice, radnih prijatelja, porodice. Mi živimo u vremenu velike odgovornosti, koja našeg savremenog čoveka čini u značajnoj meri posebnim bićem što traga za otkrivanjem pre svega sopstvene suštine u okvirima najjednostavnijih dodira — sa drugim ljudima, sa ženom, sa nacijom kojoj pripada i žiteljima područja formiranog idejama jedne državnosti. Tek shvatanjem ovakve suštine i ovakve uloge savremenog čoveka moguće je opredeliti tog čoveka u jednom univerzalnijem značenju, u granicama sveta koji bitnostima is-

torijskog hoda pokazuje nužnost kretanja ka idejno plemenitijoj integraciji pravih vrednosti. Naša literatura ne bi smela da zabavlja pouku velike evropske zajednice stvaralaca: tek opredeljenje čoveka u trenutku omogućuje opredeljenje u večnosti, u hodu ka večnosti. Pitanje literature socijalizma tu je složenije pitanje: ono mora voditi računa o tome šta je odista naš čovek danas i ovde, kakvi su njegovi stvarni dodiri — misaoni i materijalni — sa drugim ljudima, kakav je njegov odnos prema idejnom nasleđu prošlosti i idejama savremenosti, odakle on potiče i kuda ide. Primeri savremene literature Italije, Nemačke, Španije, Amerike svedoče prevashodno o brizi savremenog čoveka za vlastitu posebnost, koja samo tako i postaje slika njegove brige za opštost; o ovom problemu napisani su i pišu se tomovi knjiga u svetu oduševljenom ili zaplašenom socijalizmom, i nema razloga da ne verujemo kako se ovaj odnos prema realnosti socijalizma i u oblasti duhovnoj predstavlja kao platforma na kojoj se formira i odnos prema realnosti uopšte, i odnos prema pitanju samopoznanja naroda jednog omeđenog područja. U tom smislu, pitanje koje je pre gotovo jednog veka pokrenuo Svetozar Marković jeste i danas osnovno pitanje jedne kompleksne literature, pogotovo literature čiji protagonisti bore i delaju u uslovima novog idejnog opredeljenja. U stvari, ovo pitanje je okosnica oko koje se grupišu i jasni stavovi, i stavovi koji podržavaju ideju univerzalnosti duhovnih stremljenja, mimoilazeci posebnosti jednog duhovnog podneblja. Pevanje i mišljenje su nerazdvojni duet: on se u današnje vreme čini bogatijim i etički vrednijim, jer poseduje šansu da koristi domete jednog istorijskog razvitka i jedne duhovne revolucije.

Opšti karakter pojave kao što je rat u mnogome je doprineo uklanjanju britkih granica između ideja nacionalnih i ideja svetsko-univerzalnih. U stanju rata jednostavnije i jasnije dolaze do izraza, postaju konkretnije i plotkijne mnoge ideje; budući stanje krika i očajja celog čovečanstva,

rat u jednoj literarnoj viziji postaje univerzalni pojam, koji približava ljude raznih podneblja u stavu zajedničke osude, zgražanja, predosećanja kataklizma, Naša ratna literatura, koja još uvek predstavlja pretežniji deo naše savremene literarne produkcije, naročito je negovala misao o svakom zbližavanju ljudi raznih podneblja, u stanju mira veoma različitim; za neko vreme kao da je pitanje nacionalnog u jednoj literaturi preneseno u drugi plan, a mnogo značajnije je postalo pitanje opšteg u jednoj osudi sa pozicija proverenog humanizma. Tu valja i tražiti domete dela Mihaila Lalića, Dobrice Ćosića i Antonija Isakovića: poetičnost jednog humanog akta prema svetu i istovremeni vapaj strave i tamnina zbog opasnosti što lebdi nad tim svetom čine jednog partizana unutrašnje pribranim nosiocem jedne nove društvene ideje i, u isti mah, pobunjeno-zgroženim univerzalnim ljudskim bićem. Međutim, savremenost jednog stanja mira i gradilaštva ponovo vaspostavlja nužnost ocrtanja meda nacionalnog i svetsko-univerzalnog: pojam opštosti iznova postaje apstraktni pojam, — njega zamenjuju pojmovi opštosti ideja koje nosi socijalizam i opštosti ideja koje se protive socijalizmu. Takođe, nejasan postaje i pojam savremenog čoveka; to je samo čovek koji živi i dela u savremenosti raznih područja, i trudi se da to čini sa pozicija proverene humanosti; no, i tu je, recimo, jednom Hemingveju, koji je romanom „Zbogom oružje“ iskreno želeo da se oprosti od ideje rata, bilo jasno kako će morati da istraje pod jekom topovskih

granata u jednom hotelu uskovitlanog Madrida, da bi pokazao na šta se ponekad svode granice humanosti. Ako je čovek savremenosti prepušten prajetajom osećanju straha od prenapregnute okolnosti da u vremenu socijalizma u svetu ipak postoje ljudi koji napredak naučne misli koriste u svrhu približavanja mogućnosti potpunog uništenja čovečanstva, ovo osećanje nije i ne može biti podjednako intenzivno i društveno opravdano u raznim društvenim područjima, pa se danas i ne može govoriti o nekom kolektivnom osećanju ove vrste. Svet se sve više diferencira socijalno i idejno, da bi se na ljudsku radost, tugu, bol i svežinu moralnog zdravlja odgovaralo istom merom; i sasvim je jasno da naš savremeni čovek jednog područja u kojem društveni uslovi stvaraju podvojenosti između sjaja i bede čovekove mogu da podele samo one opšte ideje, koje su ušle u fond socijalistički opremljenog čoveka današnjice i budućnosti.

Prema tome, smisao jedne nacionalne literature nije u njoj primarnoj podvlašćenosti idejama kosmički-univerzalne etike, nego u minucioznom ispitivanju duha, naravi, mentaliteta i navika jedne zajednice ljudi, koja od literature s pravom traži prizore svojih realnih traganja, sumnji i uznosenosti. Mladi carević u bajci o Baš-Celiku mogao je mirno do zalazi u prostorije na koje mu je ukazano, mogao je potom da staloženo i vispreno, posmatrajući nebo i zvezde, razmišlja o budućnosti i prablizava je u mislima poput prigodnog sna. No literatura savremenosti, po primeru uzornih ideja vekova, otvara vrata opasnosti, vrata rizika; taj rizik je raznovrsne prirode, ali on je neizbežan ako se nastoji da literatura nečemu služi, da posao jednog pisca, koga je Balzac stavljao uz državnika i više od njega, ma koliko skromnog ranga on bio, ima značaja koliko i jedno dobro i udobno napravljena cipela. Uvek je taj rizik sa snagama jednog Baš-Celika, višestruko prerašavanog; ali veliki umovi su verovali kako se Baš-Celik može savladati, i kako će čovek u borbi s njim istrajati i na koncu pobediti. Na-

ša literatura treba da poveruje kako su ove pobede uvek najpre male pobede, naše pobede; da bi pobedio čovek uopšte, najpre treba da pobedi čovek koji boravi i vodi boj u Džefersonu, u Odesi, u Dablinu, na Kubi; to su najdraže pobede, i literatura se uvek bavila izvojevanjem najdražih pobeda.

U knjizi „Teorija književnosti“ Amerikanac Hauard Džons je pre desetak godina prikazao nastanak i razvitak slike samopoznanja naroda u američkoj literaturi. Možda bi trebalo pokazati kako stoje naši poslovi na ovom sektoru. Možda bi nam se tako otkrilo i šta smo pokušali da jedino tradiciju Svetozara Markovića, koja je u budućnosti podrazumevala društveni poredak kakav imamo, najpre čvrsto prikrajimo, da bismo je unapredili, oplemenili, učinili duhovno elegantnijom i idejno razudenijom. Zasad ova pitanja stoje na dnevnom redu, ali njihova nametljivost svakog dana postaje sve nestrljivija. Literatura, naravno, nije politička ideja da bi pravila elastičnije zaokrete, ali ona je kadra da ponekad zagleda u vrednosti koje je u prošlosti saznela, i da otvoreno kaže kako ponekad nije zadovoljna tim vrednostima.

Osećanje stvaralačke slobode koje poseduju naši umetnici ne mora značiti ništa ako umetnik nije svestan šta sa tom slobodom treba da čini, u znaku slobode stvaraju se najuzvišenije vrednosti, i obrnuto, ignorisanje pojma slobode jeste u neznanju kako da se njome raspolaze. Puna stvaralačka sloboda nije data umetnicima da razvijaju sistem antičkih zvezdočataca, — sistem nepodoban i bez dovoljno prava da se imenuje umetnošću socijalizma. Jedan deo predstavnika naše literature i kritike, na sreću manji njihov deo, misli, da se u korak sa velikom zajednicom svetske literature može ići potcenjivanjem detalja tekućeg, neoplemenjenog života i brže-boļijim usvajanjem ideja koje čovečanstvo zbližavanju na principima opštosti i apstrakcije. No, to je zablude: na takvim detaljima sazdan je svet, takvi detalji u Čehova i Hemingveja oduševljavali su svet koji je na njima sazdan. Ovo mišljenje, istovremeno, krije jednu opasnu inerciju presadivanja: pod vidom borbe protiv konzervativnosti i zaostalosti u literarnoj tehnici može se afiširati jedna koncepcija bez društveno-istorijske osnove, koja time prestaje da bude koncepcija literature.

Milivoje JOVANOVIĆ

BEZ PREŽIVELOG POTOMSTVA

CRTEZ
DORDA
ISAKOVA

vesti

Kosmosova biblioteka poezije

Beogradsko izdavačko preduzeće „Kosmos“ već nekoliko meseci vrši pripreme na pokretanju nove biblioteke koja bi donosila isključivo poeziju savremenih pesnika iz celog sveta, kao i onih koji su u svoje vreme skrenuli naročitu pažnju na sebe.

Izdavački savet ovog preduzeća već je usvojio tri knjige ove vrste koje će se pojaviti do kraja ove godine. To će ujedno biti i prve knjige iz nove Kosmosove biblioteke čiji je radni naslov „Helikon“. Prva knjiga Kosmosove biblioteke poezije biće poezija poznatog čileanskog pesnika Pabla Nerude, a iza nje će se javiti i knjige poezije sovjetskog savremenog pesnika Voznesenskog i grčke pesnikinje Rite Bumi Papi.

Do kraja ove godine „Kosmos“ će imati definitivni plan izdanja ove biblioteke. Prema trenutnim nacrtima tog plana, pripremaju se knjige Julijana Tuvima, Bertolda Brehta, Stivena Spendera, Zana Koktoa, Marine Cvetajeve, Leonida Martinova, Burljuka, Johanesa Behera, Roberta Desosa, Hriste Smirnskog, Umberta Saba, Bru-

na Jasenskog, Vladislava Brojnecog, Zani Kifer, Tristana Care i drugih.

Težnja izdavača je da naše čitaoce upozna sa vrhunskim postignućima u poeziji, kao i sa onim koji danas dolaze u prilog novim traženjima i novim putevima u poeziji.

Prema predviđanjima „Kosmosa“ biblioteka poezije biće namenjena široj čitalačkoj publici, a to već, samo po sebi, govori o veoma pristupačnoj ceni knjige. Ova izdanja javljaće se svakog meseca, tako da će čitaoci imati mogućnosti i da unapred obezbeđuju pojedina kola, odnosno pojedine sveske iz kola koje će imati 12 ili 24 knjiga gošićajne.

PRODRUG JUGOSLOVENSKEG FILMA U SKANDINAVSKE ZEMLJE

„Globus film“ iz Zagreba tokom protekle godine postigao je značajan uspeh prodajom crtanih i dokumentarnih filmova u skandinavskim zemljama. Holandija je otkupila ukupno 22 kratka filma, što je skoro dva puta više od ukupnog broja kratkih filmova prodatih do sada u ovoj zemlji. U Holandiji je veliki uspeh postigao celovečernji program crtanih filmova, koji je odlično bio primljen od publike i kritike. Uspeh ovih filmova mnogo je doprineo daljem prodoru crtanog filma u susednim zemljama.

U Danskoj je prikazano 11 crtanih i dokumentarnih filmova, koje su stavile u prometu najuglednije danske distributerske kuće, od kojih je

NORDIKS FILMS KOMPAGNI najstarija producentka i distributerska kuća u Evropi.

Norveška i Švedska, koje su i do sada bile zainteresovane za jugoslovenske kratke filmove, otkupile su ukupno 23 crtana i dokumentarna filma. Švedska televizija posvetila je poseban program jugoslovenskom crtanom filmu s uvodnim predavanjem i prikazivanjem filma 1001 CRTEZ, koji na lak i vedar način prikazuje kako se stvara crtani film.

STA ČITAJU AMERIČKI DACI?

Udruženje štedionica države Njujork, USA, poslalo je u pitnik na adresu preko 1500 predsednika razreda srednjih škola ove države. Ideja je bila da se sazna koliko i kako učenici štude, ali pitanje je bilo formulisano u stvari tako da se dobije odgovor šta oni čitaju (!!!). Imena sedamdeset pisaca bila su određena za prvi izbor i pobjednik je bio, ne kako se očekivalo Dž. D. Selindžer, nego E. A. Po. Drugi je bio Hemingvej, a treći Mark Tven.

NOVI BROJ ČASOPISA EL EMEL

Ovih dana izišao je iz Štamparije peti broj časopisa El Emel, koji izdaje Udruženje Saveza studenata Orijentalnih grupa u Beogradu i Sarajevu. Uz veći broj poetskih ostvarenja

nekolicine istaknutih savremenih pesnika sa arapskog i turskog jezičkog područja, koje su preveli studenti iz Sarajeva i Beograda, objavljeno je i nekoliko prevoda proze i originalnih eseja iz oblasti orijentalistike.

DVA NOVA FRANCUSKA ROMANA

U vrlo bogatoj francuskoj književnoj produkciji dva veoma zanimljiva književna eksperimenta prošla su skoro nezapaženo; o njihovoj vrednosti raspravljalo se samo „u laboratorijama“ gde se stvara književnost sutrašnjice“. To su eksperimentalni roman „Randeve“ od Zanine Epli i delo Mišela de Mižana „Smeh i prašina“. Ističući težinu i originalnost tona prvog dela, kritika beleži da je Zanin Epli pisac koji želi sve (možda čak i suviše) da kaže, da zadržati svaki trenutak doživljaja i da iscrpe svaki gest. Mada je njena nada i sjajna i apsurdna, činjenica je da ona ponekad uspeva tako da oživi ono što posmatra da se na njenim stranicama čitalac susreće s prisnim doživljajima i iskustvima.

Knjiga Mišela de Mižana sastoji se od serije pripovedaka ispričanih razumljivim rečima koje u rečenici vrlo često gube smisao i teško se shvataju. Nije čudo, pošto on želi da nagovesti neiskazano. Njegove izvesne priče ipak odaju pravo savršenstvo. Jedan francuski kritičar kazao je za njega da njegova umetnost podseća na Kafku, koga je i-

lustruovao Ćiriko u svom najsjajnijem periodu i da se čini kao da je korekturu izvršio Alen Rob-Grije.

DVA NOVA KNJIŽEVNA PRIRUČNIKA

U Francuskoj su se pojavila dva nova književna priručnika koja su odmah skrenula na sebe pažnju čitalaca i ljubitelja književnosti. To je, u prvom redu, „Rečnik savremene književnosti“, veoma korisno delo koje je uredio jedan od najistaknutijih savremenih francuskih kritičara i pesnika Pjer de Boader. Drugo delo je „Rečnik francuskih pisaca“ kojim su obuhvaćeni i stari i moderni pisci. Mada je kritika i jednom i drugom delu stavila dosta zamerki i ukazala na brojne nedostatke, obe knjige su dočekane i pozdravljene dobrodošlicom.

FILM PO HEMINGVEJEVIM PRICAMA

U Njujorku je pre kratkog vremena održana premijera filma „Pustolovine jednog mladića“, koji je snimljen prema pripovetkama Ernesta Hemingveja o Niku Adamsu. Filmski kritičar lista „Seterdi rivju“ koji je, pročitavši scenarior, našao u njemu mnogo originalnog hemingvejevskog soka, sa žaljenjem ističe da se sve to u filmu izgubilo. Čovek stiće utisak da glavni junak mesečarski prolazi kroz

život, potpuno nesvestan svega što ga okružuje. U ovom delu potpuno se gubi suština Hemingvejeve umetnosti, traganje za „unutrašnjim stvarima do kojih je teško dopreći“.

LORENS OLIVJE PRVI DIREKTOR BRITANSKOG NACIONALNOG POZORISTA

Nakon diskusija koje su trajale skoro sto godina, prošlog meseca je konačno odlučeno da se osnuje Britansko nacionalno pozorište. Za prvog direktora postavljen je istaknuti engleski glumac ser Lorens Olivje. Odlučeno je da se dve nove zgrade novoosnovanog pozorišta sagrade u centralnom delu Londona, na južnoj obali Temze, neposredno pored čuvenog Rojal festival hotela.

ISPRAVKA

Kako jedna od štamarskih grešaka u prošlom broju našeg lista menja smisao rečenice u kojoj je načinjena, potrebno je ispraviti:

U članku Tomislava Ladana „Kritika nam kritikama“ na I. strani, u prvom stupu, preposlednja rečenica od povlake do kraja treba da glasi: „...nema te mirne olimpijske perspektive, u kojoj se privlačna glupost i njena neprivlačna suptilnost slažu kao dvije komplementarne boje na sveukupnoj slici života.“

KNJIŽEVNE NOVINE

● Direktor i odgovorni urednik: Tanasije Mladenović. Urednik: Predrag Palavestra. Sekretar redakcije: Bogdan A. Popović. Tehničko-umetnička oprema: Dragomir Dimitrijević. Redakcioni odbor: Miloš I. Bantić, dr Milan Damjanović, Zoran Glušević, Slavko Janevski, Velimir Lukić, Slavko Mihalić, Dušan Puvačić, Izet Sarajlić, Vladimir Stamenković, Pavle Stefanović, Dragoslav Stojanović-Sip.

● List izlazi svakog drugog petka. Pojedini broj Din. 30 Godišnja pretpлата Din. 600, polugodišnja Din. 300, za inostranstvo dvostruko.
● List izdaje Novinsko-izdavačko preduzeće „Književne novine“, Beograd, Francuska 7. Redakcija Francuska 7. Tel. 626-020. Tekući račun 101-20-1-208.
● Štampa „GLAS“, Beograd, Vlakovićevo 8.